

T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇIĞLANUR İNCE

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. BİLAL KARABULUT

ANKARA

2024

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇIĞLANUR İNCE

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. BİLAL KARABULUT

ANKARA

2024

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

†Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

18.01.2024

Çığlanur İNCE

ADAMA

Bana okumayı öğreten anneme

Kendi duygularımı okumayı öğreten babama

Okuma işlerini abarttığımda latifeleriyle beni destekleyen

Sevgili kardeşime

Ve

İlim yolunda tek başına yol alan yalnızlara...

TEŞEKKÜR

Ufuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans programındaki eğitimim boyunca danışmanlığımı yapan sevgili hocam Dr. Elif Gözdaşoğlu Küçükalioglu'na ve tez danışmanlığımı kabul eden, sabırla katlanarak değerli vaktini, bilgi birikimini ve emeğini esirgmeden destekleyen, sevgi ve anlayışla akademik ilerlememe ön ayak olan Prof. Dr. Bilal Karabulut başta olmak üzere; bilgi ve deneyimlerini bonkörce paylaşan, öğrencisi olmaktan gurur duyacağım Ufuk Üniversitesi'nin değerli bütün hocalarına öğrendiğim herşey için içten duygularla teşekkürlerimi sunarım. Hemen her koşulda gösterdikleri gülyüzlülük ve yardımseverlik için Sosyal Bilimler Enstitüsü Sekreterliği'nin değerli görevlilerine de teşekkür ederim. En büyük teşekkür, karşılık beklemeden kayıtsız ve koşulsuz bir bağlılıkla doğduğum günden beri sınırsız sevgileriyle ve destekleriyle, dünyalara bedel varlıklarıyla kendini adayan, beni ben yapan annem Vicdan Göçer ve babam Gazi Göçer ve harikulade derecede destekleyicim olan kardeşim Batuhan Göçer'e. Hayatımın her döneminde olduğu gibi tez sürecimde de en büyük destekçim Berkay İnce'ye de canı gönülden teşekkür ederim. Ailemin teşviği ve desteği olmasaydı akademik eğitim hayatım bu noktaya gelemezdi.

Son olarak ilim yolunda önüme çıkan zorlukları aşarak sebatla tezimi tamamlayabildiğim için kendime de kalpten teşekkür ederim.

ÖZET

İNCE, Çılganur. Enerji Güvenliği Bağlamında Türk Dış Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Enerji kavramı küresel ölçekte yeri azımsanmayacak bir öneme sahiptir. Hegemonik güçlerin yükselişi ve düşüşleri analiz edildiğinde enerji bilhassa enerji güvenliğinin ne denli önemli bir olgu olduğu daha net görülebilir. Enerji güvenliğinin kavramsal, teorik ve uluslararası hukuk nezdinde değerlendirilmesi çalışmamızın temel noktasıdır. Bu bağlamda çalışmamızda enerji güvenliğinin Türk dış politikasındaki yansımaları incelenecektir. Enerji güvenliği olgusu sosyal bilimlerin pek çok kavramında olduğu gibi nereden bakıldığına göre değişkenlik gösteren bir durumdadır. Bu sebeple çalışmamız kapsamında konuya bakacağımız pencere ‘enerji güvenliği bağlamında Türk dış politikası’dır. Uluslararası sistemin anarşik yapıda olduğunu kabul eden ve devletler açısından gücü artırmanın yanında güvenliği sağlamanın da önemine vurgu yapan tekil aktörlerin yani devletlerin tek başlarına girdikleri rasyonel karar verme süreciyle hareket etmediğini iddia eden, söz konusu aktörlerin kendilerinin ve rakiplerinin sistem içinde işgal ettikleri konumlarının empoze edildiği, Waltz’un da öncülüğünü yaptığı neorealist kuramın çalışmamızı anlamlandırabilmek için uygun bakış açısı sunacağı düşünülmüştür. Çalışmada başlangıç olarak ‘Enerji Güvenliği Nedir?’ sorusu sorularak kavramsal ve tarihsel açıdan analiz yapılacak bilahare uluslararası hukuk kapsamında enerji güvenliğine değinilecektir. İkinci bölümde enerji güvenliği konusuna Türk dış politikası penceresinden bakılacak akabine üçüncü bölümde, enerji güvenliği ekseninde uluslararası kuruluşlar nezdinde özellikle AB ve NATO’da Türkiye’nin olası konumu incelenecektir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise diğer bölümlerde bahsi geçen bütün konteksler dahilinde konunun bütünü saptanarak enerji güvenliği konusunda Türk dış politikası için gerekli çıktılarına ulaşılması hedeflenmiştir. Fakat çalışmanın içeriği anlamında şunu da belirtmek gerekir, Türkiye’nin enerji güvenliği bağlamındaki Doğu Akdeniz’in durumu, uluslararası deniz hukuku ve Kıbrıs meselesi kapsamında enerji güvenliği gibi başlıklar başka bir araştırmanın konusunu teşkil etmekte olup bu çalışmada detaylı analiz edilmeyecektir.

Anahtar Sözcükler: Enerji, Enerji Güvenliği, Türk Dış Politikası, Neorealizm, TANAP, NATO, AB, Uluslararası Hukuk

ABSTRACT

İNCE, Çığlanur. Turkish Foreign Policy in the Context of Energy Security, Master Thesis, Ankara, 2024.

The concept of energy has a fundamental importance that cannot be minimized on a global scale. Analyzing the rise and fall of hegemonic forces would make it clear how important energy security is, in particular. The evaluation of energy security in conceptual, theoretical and international law is a fundamental point of our work. In this context, our study will examine the reflections of energy security on Turkish foreign policy. The phenomenon of energy security varies depending on where one looks, as in many concepts of social science. So the way we're going to look at this is in terms of energy security, Turkish foreign policy. While acknowledging that the international system is anarchic and important for improving power and for states, not only do individual actors act on the rational decision-making process that states go through on their own, it was thought that the same neorealist theory that Waltz had pioneered would provide a sense of how we work, imposing their positions and opponents' positions in the system. The study will initially ask, "What is Energy Security?" to address energy security under international law at a later date and cognitive analysis. The second part will focus on the Turkish foreign policy framework for energy security, which will focus on the third part on possible position of Turkey particularly in the EU, NATO, within international organizations on the energy security axis. The final part of the study is determined by the context of all other sections, including the entire issue, and determines the outcomes for Turkish foreign policy on energy security. However, in the context of the study, Turkey's energy security situation is the subject of another study, including topics such as the state of the Eastern Mediterranean, international maritime law and energy security as part of the Cyprus issue and will not be further analyzed in this study.

Key Words: Energy, Energy Security, Energy Policy, Turkish Foreign Policy, Neorealizm, TANAP, NATO, AB, International Law.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

BİLDİRİM	i
ADAMA	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM.....	4
ENERJİ GÜVENLİĞİ NEDİR?	4
1.1. Enerji Güvenliğine Kavramsal ve Tarihsel Bir Bakış.....	4
1.1.1. Kavramsal ve Teorik Çerçeve	4
1.1.2. Tarihsel Süreç	8
1.2. Uluslararası Hukukta Enerji Güvenliği	12
1.2.1. Uluslararası Kanallar	13
1.2.2. Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Kullanılması	13
1.2.3. Uluslararası Deniz Hukuku	14
1.2.3.1. Denizlerdeki Doğal Kaynakların İşletilmesi	14
1.2.3.2. İçsular ve Karasular.....	15
1.2.3.3. Boğazlar ve Uluslararası Boğazların Hukuksal Rejimi	16
1.2.3.4. Bitişik Bölge ve Kıta Sahaneliği.....	16
1.2.3.5. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB).....	18

2. BÖLÜM.....	20
TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA ENERJİ GÜVENLİĞİ.....	20
2.1. Türkiye’de Enerji ve Enerji Politikaları.....	20
2.1.1. Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) Projesi.....	21
2.1.2. Türkiye’nin Enerji Güncesi.....	23
2.2. Enerji Ekseninde Türk-Rus İlişkisi	26
2.3. Enerji Ekseninde Türkiye-Orta Doğu İlişkisi	28
2.3.1. 1973 Krizinin Türkiye’ye Yansımaları	29
3. BÖLÜM.....	31
ULUSLARARASI KURULUŞLARDA ENERJİ ANLAMINDA TÜRKİYE’NİN OLASI KONUMU	31
3.1. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri	31
3.1.1. Avrupa Birliği Enerji Politikaları.....	31
3.1.2. Avrupa Birliği Enerji Politikasında Türkiye Korelasyonu.....	33
3.2. NATO ve Türkiye İlişkileri.....	35
3.2.1. NATO Enerji Politikaları ve Türkiye’nin Enerji Bağlamında NATO’daki Yeri	35
SONUÇ.....	39
KAYNAKÇA	41
ÖZGEÇMİŞ.....	46

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
EURATOM	: Avrupa Atom Enerji Topluluğu
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı
LNG	: Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğalgaz)
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: North Atlantic Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OECD	: Organisation for economic Co-operation and Development (İktisadi İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı)
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
SCP	: Güney Kafkasya Boru Hattı
SGC	: Güney Gaz Koridoru
TANAP	: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TAP	: Trans Adriyatik Boru Hattı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No:

Şekil 1. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesine göre deniz alanları (1 nm = 1,852 metre)	18
Şekil 2. Münhasır Ekonomik Bölge, Kıta Sahanlığı, Karasuları, Bitişik Bölge Uzunlukları	19
Şekil 3. TAP-TANAP-SCP ve SGC Doğalgaz boru hattı geçiş güzergahı haritası.....	21
Şekil 4. TANAP boru hattının Türkiye'deki geçiş güzergahının haritası.....	23
Şekil 5. NATO üyelerinin enerji konusunda dışa bağımlılık grafiği.	37

GİRİŞ

Teknolojik ve beşerî anlamda gelişen, büyüyen dünya kömürle başlayan enerji ihtiyacı serüvenine petrolle devam etmiştir. 1970’lerde gerçekleşen Arap- İsrail Savaşı’nın ve 1973 Petrol Krizi hadisesinin bir sonucu olarak ‘enerji kıtlığı’ kavramı ile tanımlanan enerji krizi uluslararası arenadaki baş aktör olan devletleri ve uluslararası örgütleri etkilemiştir.

Rezerv olarak mevcut olan ya da varlığı düşünülen enerji kaynaklarına bağımlılıkla birlikte ilgi de artmıştır. Bu durum netice itibariyle aktörler arasında hem rekabeti hem de ‘enerji güvenliği’ söylemini doğurmuştur. Nihai aşamada ise enerji ve onun güvenliği hemen her ülke için öncelikli olarak kaygısal gündem oluşturmıştır. Zira tarihsel perspektiften bakıldığında önümüze çıkan tabloda uluslararası sistemdeki her aktör için enerji güvenliği ile güç arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülecektir.

1970’te Arap-İsrail Savaşı sonrası OPEC’in Arap kanadı diğer ülkelere ilk defa ambargo uygulamıştır. Ambargo esnasında arzı da kısmıştır. Bu durum sonrası kaçınılmaz olarak petrol fiyatlarında bir gecede aşırı artış yaşanmıştır. İktisadi temelde bu durumu değerlendirecek olursak, arz minimum düzeydeyken fiyat artışı gözlemlenir ancak öte yandan az olan bu ürüne talep de artacaktır. Bu durumda söz konusu olan şeyin bütün politikalara entegre olması da kaçınılmazdır. 1970’lerde yaşanan olaylardan kıstas olarak şu sonucu çıkarmak mümkündür: Dünya, enerji kavramının gerçekten ne kadar önemli olduğunu anlamıştır ve söz konusu kavramın kıtlık olasılığıyla karşılaşıldığında krize bilhassa enerji krizine evrileceği gerçeğinin hayat bulması kaçınılmazdır. Tüm bunların sonucu olarak 1970 ve 1980’lerde yaşanan petrol krizleri ve akabinde petrol fiyatlarının artması o dönemde de politik ve siyasi hayatı etkilemiştir.

Enerji kaynaklarına sahip olma arzusu ve diğer aktörlerin ya da rakip devletlerin bu kaynaklara sahip olmasını engellemek gibi stratejiler tarihin farklı dönemlerinde devletlerin başvurduğu dış politika araçları olmuştur.

Yukarıda anlatılanların yanı sıra enerji güvenliğini yalnızca enerji ya da yalnızca ekonomik kapsamda değerlendirmek teltikli bir yaklaşım olacaktır. Tüm bunların ışığında ağırlığı yadsınamayacak boyutlara ulaşan ve özünde ekonomik alanı ilgilendirse de enerji kavramının siyasal bir faktör olarak kullanılma eğilimi giderek artmıştır. Fakat her ülke

için aynı enerji güvenliği tanımı yapılamayacağı da aşıkardır. Çünkü enerji güvenliği kavramı çok boyutlu ve değışken bir yapıdadır.

Çalışmamızı anlamlandırabilmek için uygun bakış açısını sağlayacağını düşündüğümüz neorealist kurama göre aktörler sadece kendi pozisyonlarıyla ve kazançlarıyla değil rakiplerinin de kazandığıyla ya da kaybetğiyle yakından ilgilidir. Bu hususta görece-kazanç problemi ortaya çıkacaktır. Neorealizmin öncüsü Waltz'a göre devletler ihtiyaçları açısından benzerdir ancak onlara ulaşma fırsatlarında farklılıklar vardır. Bu durum dolayısıyla uluslararası siyaset çoğu zaman seçimsel, pozisyonel ve stratejiktir.

Enerjinin uluslararası sistemin işleyişini belirleme etkisi kadar, bizatihi üretici ülkelerin kaderini tayin etmedeki rolü de dikkat çekicidir. 20.yüzyıla damgasını vuran fosil yakıtlar uluslararası sistemde güç dengelerinin belirlenmesinde en önemli etmenlerden biri haline gelmiştir. Bunun pratik sonuçlarından hareketle 'rantiyer devlet' teorisi geliştirilmiştir. Rantiyer devlet teorisi, devlet gelirlerinin çoğunun başta doğal kaynak ihracatına dayalı olduğu bir durumda devletin vatandaşın ödediği vergilere ihtiyaç duymamasının sonuçlarını siyasi rejim özelliklerine referansla açıklayan kuramdır. Bu çerçevede Mahdavy (1970) ve Beblawl (1990) tarafından yapılan araştırmalar doğrultusunda geliştirilen bu kavram, OPEC üyesi bazı Arap devletleri kadar İran ve başta Venezüella olmak üzere üretici devletlerin yurtdışından elde ettikleri doğal kaynak gelirlerini rejimin sürekliliği için kullanırken izlediği yöntemleri tanımlar.

Enerji güvenliği bağlamında Türk dış politikası başlıklı bu tez çalışması, 3 ana bölümden oluşmaktadır. Sırasıyla: 1. Bölümde, Enerji güvenliği nedir sorusunu sorup alt başlıklarında kavramsal, kuramsal ve tarihsel süreç içerisinde enerji ve enerji güvenliği kavramı tanımlamaya çalışılmıştır. Akabinde yine 1. Bölümün içerisinde enerji güvenliğinin uluslararası hukuktaki yeri saptanmaya çalışılmış, özellikle uluslararası deniz hukuku kapsamında bitişik bölge, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge kriterlerine değinilmiştir.

Çalışmanın 2. Bölümünde enerji güvenliği Türk dış politikası kapsamında değerlendirilmiştir. Özellikle Türkiye perspektifinden değerlendirilen bu başlıkta Türkiye'nin enerji güncesi ve mamafih TANAP (Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı), Mavi Akım, Türk Akımı Boru Hattı incelenmiştir. Yine 2.bölümün alt başlıkları dahilinde enerji hususu bağlamında Türk-Rus ilişkileri, Türk-Ortadoğu ilişkileri ve enerji güvenliği krizinin miladı sayılabilecek 1973 Petrol krizinin Türkiye'ye yansımaları araştırılmıştır.

Son olarak çalışmanın 3. Bölümünde ise uluslararası kuruluşlar kapsamında kendi enerji politikaları da dahil olmak üzere özellikle AB ve NATO içerisinde Türkiye'nin olası konumu enerji güvenliği açısından değerlendirilmiş ve sonuç kısmında tüm bu bahsi geçen başlıklar enerji güvenliğinde Türkiye ve Türk dış politikası bağlamında etkileriyle birlikte tartışılmıştır.

1.BÖLÜM

ENERJİ GÜVENLİĞİ NEDİR?

1.1. Enerji Güvenliğine Kavramsal ve Tarihsel Bir Bakış

Literatürdeki güvenlik konusunun merkez olduğu çoğu çalışmada güvenlik kavramının tek bir tanımı olmadığı gibi enerji güvenliği kavramının da tek bir tanımı yoktur. Genelleme yapacak olursak, güvenlik algısı güvenlik kavramına bakılan perspektife göre değişkenlik gösterecektir. Şöyle ki, aynı devletin farklı dönemlerde güvenlik algısı ve buna karşı ortaya koyduğu politika bile farklılaşabilir. Bu da söz konusu uluslararası aktörün benimsediği görüşlere paralellik demektir. Güvenlik kavramında olduğu gibi enerji güvenliği kavramında da birbirinden farklı tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Yılmaz ve Kalkan’a göre (2017, s.171), “*Bir devlet enerji güvenliğinin merkezine enerji talep güvenliğini koyuyorken, bir başka devlet enerji arz güvenliğini koymaktadır*”. Bazı aktörler için enerji güvenliği kapsamında önem ve öncelik konuları farklıdır bunun da sebebi her aktörün kişisel çıkarını düşünüp onun maksimizasyonunu sağlamak istemesidir.

Dünya için önemi gün geçtikçe artan enerji kaynaklarının bilhassa fosil yakıtlar içinde en değerli görülen petrolün ön planda olmasının sebebi Sanayi Devrimi ile başlayan ve sonrasında I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş ile devam eden güç mücadeleleridir. Zira aktörlerin mevcut güç yetilerini koruma ya da güçlerini perçinleme istekleri beraberinde petrol kaynağına ihtiyacı artırmış ve bu kaynakların bulunduğu bölgelerde söz sahibi olma, denetimleri altına alma çabasına sürüklemiştir.

1.1.1. Kavramsal ve Teorik Çerçeve

Güvenlik kavramında olduğu gibi enerji güvenliği kavramında da uluslararası aktörler tarafından uzlaşılan bir tanımın olmadığını yinelemek yerinde olacaktır. İster aktör bazlı olsun ister zamansal, enerji güvenliği kavramının tanımı için ortaya atılan hususlar gün geçtikçe çeşitlenmiştir.

Enerji güvenliğindeki bu tanımlama sorunlarına karşın, OECD Konseyi’nin 15 Kasım 1974 Kararı ile kurulan ve Türkiye’nin de kurucu üyesi olduğu Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)’nın yaptığı tanımla şudur: “*Enerji ihtiyacının var olan kesintisiz*

kaynaklardan, uygun fiyatlarla temin edilmesidir.” (Yılmaz ve Kalkan, 2017, s.172) (International Energy Agency, 2017 ‘den alıntı). Bilgin’e göre (2014, s.606) enerji güvenliği kavramının tanımı: “arzulanan miktarda kaynağın uygun maliyetlerle, doğru zamanda doğru yerde olmasının sağlanması” dır.

Enerji güvenliği kavramının tanımı için ortak bir payda da buluşulamamasına rağmen aktörler için iki kutuplu bir tanım yapmamız pek de yanlış olmayacaktır. Şöyle ki, eğer aktörlerden biri enerji konusunda varlıklıysa enerji güvenliği bağlamında önceliği ‘*enerji talep güvenliği*’ olacaktır. Enerji talep güvenliğinde enerji kaynakları bakımından zengin olan ülkeler enerjiye ihtiyacı olan küresel aktörlere satışı hedefleyebilir. Örneğin enerji denildiğinde akıllara gelen uluslararası bir aktör olarak Rusya, söz sahibi olduğu enerji kaynaklarını ihraç ederken farklı alıcılara yüksek fiyattan vermesi beraberinde farklı güzergahlardan kaynak iletimini doğurur ki bu da enerji güvenliği kavramında ulaşım yollarının güvenliğini de gündeme getirir. Ulaşım güzergahlarının güvenliği yani fiziksel güvenlik Türkiye gibi transit, geçiş köprüsü olarak rol alan aktörler için öncelik enerji güvenliği konusunda ‘güvenlik koridoru’ oluşturabilmektir.

Enerji talep güvenliğine önem veren aktör dışında bir diğer aktör ihtiyacı olan enerjiyi başka bir aktörden temin ediyorsa, bu hususta önceliği ‘*enerji arz güvenliği*’ olacaktır. Yani kısaca biri enerji kaynaklarının dağıtım aşamasında güvenliği, diğeri enerji kaynaklarını alımda güvenliği önemli unsur olarak değerlendirecektir.

İlerleyen tarihsel süreçle beraber buhar gücünün kullanılmasıyla Sanayi Devrimi olarak başlayan teknolojik serüven inovasyonlarla zamanla gelişmiş hatta günümüz koşullarında yeraltı zenginliklerine erişebilecek ve çıkarılan hammaddeyi işleyebilecek teknolojiye ulaşılmış bunun sonucu olarak enerji hususu jeopolitik bir eklem kazanmıştır. Kavramsal olarak net bir tanımlama yapılamamasına karşın enerji ve onun güvenliği, zamanla farklı başlıklarda güvenlik kavramlarının dolaylı ya da doğrudan temelini oluşturmuştur. Örneğin fosil yakıtlar, nükleer enerji; sağlık, gıda, çevre güvenliği gibi başlıklara sebep olmuştur. 19.yy’da fosil yakıt ile başlayan ve 20.yy’da petrolün başrol olduğu enerji serüveninin sağlık, çevre vb. konularda problemlere sebebiyetinden ötürü dünyada hemen her alanda var olan enerji ihtiyacının yenilenebilir enerjiye yavaş yavaş da olsa dönüştüğünü söylemek yerinde olacaktır. Bu da uluslararası ilişkilerde “*enerjinin dönüşümüdür*”. (Bilgin, 2014, s.607) (Fanchi,2005’ten alıntı)

Uluslararası arenada var olan birbirinden farklı aktörlerin ihtiyaçları doğrultusunda ekonomik, siyasi, tarih gibi pek çok unsur üzerinde ciddiyeti yadsınamayacak etkiye sahip olan enerji ve onun güvenliğini kavramsal olduğu kadar kuramsal çerçevede de incelemek, uluslararası ilişkilerde yerleştiği konumu analiz etmemize oldukça yardımcı olacaktır.

Enerji güvenliği kavramının evrensel bir tanımlamasının yapılamamasından ötürü uluslararası ilişkiler teorilerinde bu kavrama ait bir yaklaşım/kuram yoktur. Fakat literatürdeki araştırmalarda güvenlik, aktörlerin çıkar maksimizasyonu gibi unsurların enerji ve enerji güvenliği konularının içinde kesişim kümesi olarak değerlendirilmiş ve özele değil genele vurgu yapılarak kuramsal çerçevede realizm sepetinde yer alan neorealizm temel alınarak bir açıklama yapılmaya çalışılmıştır.

Klasik realizmde devletin öncelikli amacı ulusal çıkarlarını maksimize etmektir. Geri kalan bütün amaçlar ikincildir (Arı,2013, s.100). Klasik realizmde olduğu gibi neorealizm de temelde uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olduğunu savunur. Fakat neorealizm realizmin aksine sadece anarşik yapıdan değil bunun yanında aktörlerin iş birliğinden de söz eder. Söz konusu olan anarşik yapı içerisinde aktörleri benzer kılan unsur güvenliklerinin öncelikli olmasıdır.

Neorealizmde aktörler uluslararası sistemin anarşik yapısı içinde sadece kendi kazançlarıyla değil, rakiplerinin de kazandığıyla ya da kaybettiğiyle yakından ilgilidir. Neorealizmin öncüsü Waltz'a göre, devletler ihtiyaçları açısından benzerdir ancak onlara ulaşma fırsatlarında farklılık vardır. Donnely için (2005, s.35) devletler arasındaki farklılıklar temel olarak güç ve yetenekten kaynaklanmaktadır. Bu durum dolayısıyla uluslararası siyaset çoğu zaman seçimsel, pozisyonel, stratejiktir.

Donnely'e göre (2019, s.59) *“Yapısal realizm (neorealizm), uluslararası sistemin kısıtlayıcı etkisini göstermek için uluslararası ilişkilerde aktörlerin veya etkileşimlerinin mahiyetine dayanan özellikleri bir tarafa koymayı amaçlar.”* Neorealizme göre uluslararası sistemdeki çatışmalar sadece bencil insan doğasının gerektirdiği halden değil sistemin anarşik bir yapıda olmasından da kaynaklanmaktadır. Burada bahsi geçen ‘anarşi’ kavramı uluslararası ilişkiler literatüründeki tanımıyla; uluslararası sistemde 1648 Vestfalya Antlaşması ile ortaya çıktığı varsayılan, sistemdeki anlaşmazlıkları çözebilecek, yasa koyucu ve uygulayıcı egemen bir üst otoritenin olmamasını ifade eder (Keyman, Tübitak Ansiklopedisi). Mevcut sistem içinde

hiyerarşinin yokluğu ve üst otorite eksikliği de anarşik yapının kaynağıdır. Devletlerin ya da uluslararası aktörlerin güvenliğini sağlayacak bir üst merci yoktur. Ayrıca şu hususa da değinmek gerekir, bir üst merci olsa bile her devletin ya da aktörün ihtiyaç duyduğu güvenlik önceliği farklı olacaktır ki bu konuda tek tip bir kurum mümkün değildir. Karabulut'a göre (2016, s.62) uluslararası örgütler bu konuda istikrarı sağlayacak aktör olmasına rağmen zorlayıcı bir güce malik olmamalarından ötürü pek de inandırıcı bir yapı olmayacaktır.

Mevcut sistemdeki anarşik yapı içerisinde kendisine yer edinmeye çalışan devlet kendi varlığını devam ettirebilmek için ulusal çıkarlarını da göz önünde bulundurarak güvenlik konusunda bir argüman geliştirmek zorundadır. İren ve Atlığ'a göre (2022, s.336) *“Neorealizmde güç salt bir amaç değildir. Devletlerin bekalarını ve varlıklarını sürdürebilmek, güvenliğini tesis etmede kullandıkları araçtır* (Çetinkaya, 2013, s.249'dan alıntı).

Realizm paradigmasına göre uluslararası sistemin temel aktörü olan devletler için güvenliği sağlayan başat unsur askeri güçtür. Fakat sistemdeki sorunların çeşitlenmesiyle birlikte bunlara karşı çözüm üretme anlamında askeri gücün yanı sıra siyasi istikrar, ekonomik güç gibi farklı unsurlarda zamanla önem kazanmıştır. Bu da salt askeri gücü savunan realizmin sorgulanmasına sebebiyet vermiş sonuç itibarıyla sistemdeki güvenliğin konusu başlarda askeri güçten kaynaklanırken zamanla ekonomi başta olmak üzere diğer unsurlarında sürece dahil olmasıyla neorealizmle birlikte güvenlik olgusu da gitgide değişkenlik göstermiştir. Öyle ki devlet politikasında ekonomik unsurları güçlü olup askeri gücü olmayan ülkeler bile olası rakip olarak görülmeye başlanmıştır (Kökyay, 2020, s.2510) (Mearsheimer, 2001, s.144'ten alıntı).

Neorealistlere göre anarşik yapıda olan uluslararası sistemde savaş veya çatışma kaçınılmazdır ve onlara göre bu doğal bir süreçtir (Baylis, 2008, s.73). Savaş/çatışma durumu fiili bir boyuta varmasa da enerji güvenliği bağlamında bu durum enerji savaşları, ittifak arayışları, ikili/çoklu anlaşmalar, karşı tarafın enerji anlamında kazancını azaltma, siyasi anlamda koz olarak kullanma ya da diğer aktörleri bölge dışına itme gibi girişimler olarak kendisini göstermektedir.

Enerji güvenliği; enerji kaynaklarının çıkartılması, satın alma yolu ile temini, yönetilmesi, bunlar için geliştirilen stratejiler ve planlamalar; ittifak kurarak oluşturulan güç ilintileri ve neorealist paradigmaya göre sistemin anarşik yapısından kaynaklı güç

ikileminden doğan güvenlik tehditleri gibi birbiriyle ilişkili pek çok unsuru bünyesinde barındırmaktadır.

Enerji kaynaklarının çıkartılması veya satın alınmasıyla sağlanan ekonomik gücün zamanla salt güç olan askeri gücün kapasitesini artırmada kullanılmasıyla enerji konusunun bir koz/silah olarak kullanılması mümkün olacaktır. Tarihsel süreçte 1973 Arap-İsrail Savaşı sonucu ortaya çıkan krizle birlikte petrol bir silah olarak ambargo konusu olmuştur. Pala'ya göre (2019, s.39) *“Gücü elinde bulunduran ülkeler enerjiye ya hükmetmekte ya da hükmetmenin yollarını arayıp bulmaktadır.”* Nitekim ABD'nin Ortadoğu'daki varlığı; Çin Halk Cumhuriyeti'nin ihtiyaç duyduğu enerji için yine Ortadoğu'ya bağımlılığı bu bağlama örnektir.

Neorealizmle birlikte zamanla değişen güç kavramıyla birlikte artık devletlerin ya da uluslararası aktörlerin 'güçlü' olması hem enerji politikalarıyla ilgili sorun yaşamaması hem de ekonomik olarak dünya kamuoyunda ve siyasetinde söz sahibi olması anlamına gelmektedir.

1.1.2. Tarihsel Süreç

Tarihsel süreçte Sanayi Devrimi'yle birlikte enerji kaynaklarına, buhar gücünün kullanılmasıyla bilakis kömüre olan ihtiyaç artmış bu da o dönemde kömür yataklarına sahip devletlerin gelişmişlik seviyesinde ivme kazanmasına neden olmuştur. Hatta *“I. Ve II. Dünya Savaşı'nda güçlü devletler arasında yaşanan çatışma aslında enerji kaynaklarına erişim savaşıdır”* (Pala, 2019, s.39).

Shaffer'e göre (1983, s.40), 1899 yılından itibaren enerji kaynaklarında dönüşüm yaşanmış, kömürden petrol kaynaklarına geçiş başlamıştır. Aslında o dönemlerde petrolün ilk kullanım alanı aydınlatmalarda yararlanılan gazyağı formudur. Fakat ilerleyen süreçle beraber 20.yy'da motorlarda geliştirilen sistemlerde petrolün kullanım alanı yakıt olarak değişmiştir. (Sevim, 2012, s.4382).

Enerji kaynaklarının dönüşümünden kaynaklanan atılımın bir diğer sebebi kömür ile çalışan Alman donanma gemilerinin gücüne güç kattığı bir ortamda İngilizlerin bundan daha iyisini yapma arzusu ile W. Churchill döneminde donanmasını kömür yerine petrolle çalışan gemilerle revize etmesidir. Bu revizyon sonrası İngilizler uluslararası alanda söz sahibi olmak istemeleriyle jeopolitik ve jeostratejik anlamda düzenin merkezi haline gelmişlerdir (Karabulut, 2016).

İngiltere, 1908 tarihinde Avrupa'ya Ortadoğu'daki petrolü ihracat etmek için ilk adımı atmış İran'daki rezervlerde petrol üretimi yapması için Anglo-Pers Petrol Şirketini kurmuştur. Petrol şirketinin kurulmasında ve İngiliz Hükümeti cephesinde onaylanmasındaki esas sebep yukarıda da bahsettiğimiz İngiliz donanmasındaki gemilerin kaynak kullanımında değişikliğe gitmesidir. Anglo-Pers Petrol Şirketi günümüzde hala varlığını sürdüren BP'nin de miladı olmuştur (Sevim, 2012).

19.yy'da kömür ile başlayan enerji serüveninin I. Ve II. Dünya Savaşı ve akabinde yaşanan olaylar neticesinde enerjinin dönüşmesiyle petrol ve zamanla sisteme dahil olan diğer enerji kaynakları ve onların güvenliği uluslararası arenayı, devletleri ve devlet yöneticilerinin iç politikadaki siyasetlerini etkisi altına almıştır (Yergin,1999).

1970'lerde gerçekleşen Arap-İsrail savaşının dördüncüsü olan 1973 Savaşı'nın (Yom Kippur) bir neticesi olarak ortaya çıkan 1973 Petrol Krizi ile OPEC'in Arap kanadı elindeki petrol kozunu özellikle İsrail yanlısı politika izleyen aktörlere karşı kullanarak ambargo uygulamıştır. Yani aktörler için kişisel çıkarlar, ulusal yarar maksimizasyonu her alanda olduğu gibi enerji kıstasında da mevcuttur. Bu durum başta ABD olmak üzere diğer devlet ve uluslararası aktörlerin nezdinde enerji güvenliği olgusunu kendi güvenlik paradigmalarının içerisine dahil etmesine sebebiyet vermiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, ABD bu krizin sonuçlarından Batı Avrupa devletleri kadar etkilenmemiştir. Çünkü kendi topraklarında da enerji kaynakları anlamında rezerv sayısı bir hayli fazlaydı. 1973 krizi sonrası Avrupa devletleri Ortadoğu'da özellikle petrole olan bağımlılıklarından dolayı bir hayli yıpranmış, enerji kaynaklarında dönüşüm amacıyla yenilenebilir enerji kaynakları gibi alternatif kaynaklara geçmiş hatta ilerleyen süreçte petrol vb. ürünlere itimatlarını azaltma anlamında 'enerji verimliliği' başlıklı projelere ağırlık vermişlerdir.

1973 Arap-İsrail Savaşı sonucu ile alakalı akıllara gelen sorular şunlar olabilir: İsrail petrol için koyulan ambargo karşısında farklı bir enerji kaynağı arayarak alternatif bir çözüm üretti mi, bu kaynakları sağlayanlara karşı politikası nasıl şekillendi? Eğer Arap-İsrail Savaşı'nın galip tarafı Araplar olsaydı ellerindeki petrol kozunu yine de kullanırlarmıydı ya da ne şekilde kullanırlardı? Bu ve benzeri sorulara verilecek yanıtlar

için enerji güvenliği kavramının tarihsel sürecinde 1973 Savaşını detaylı incelemek yerinde olacaktır.¹

1973'teki Arap-İsrail arasında dördüncü olma niteliği taşıyan savaşa tarihsel süreçte gelene kadar Arap devletlerinin petrol konusunu bir koz olarak uyguladığı tarife aslında ilk değildir. 1973'teki ambargoda sağlanan başarı tamamen önceki yıllarda denenmiş başarısız girişimlerin bir meyvesidir. Şöyle ki:

- 1948-1949 tarihli ilk Arap-İsrail Savaşı sırasında Haifa Limanı'na taşınan Irak petrol boru hattının kapatılması ve Trans-Arabian hattı projesi ile Suudi Arabistan'daki petrolün Akdeniz'e taşınmasını sağlayacak boru hattının iptal edilmesi sonrası İsrail kendi ihtiyacı olan petrol için diğer bölgelerden alternatif yaratarak sorunu çözmüştür. Buna binaen Arapların bu girişimi başarısız olmuştur.
- 1950'lerde kaynak milliyetçiliği ile İran sahip olduğu petrolleri millileştirmiş ve hemen ardından ambargolar uygulanmaya başlanmıştır. İran'ın kaynaklarını millileştirme süreci; Anglo-Pers Petrol Şirketinden İran'daki petrol sahalarında sahip olduğu ayrıcalıklardan çok daha yüksek pay istemesiyle başlamıştır. İran'ın bu talebi karşısında Anglo-Pers Petrol Şirketi olumsuz yanıt vermiştir. Alınan olumsuz yanıt sonucu bütün ülke sınırları içindeki petrol sahalarında sahip olunan imtiyazlar kaldırılıp enerji kaynaklarında millileştirme uygulanmıştır. Bu durum karşısında İngiltere İran'ın sahip olduğu petrolü piyasalarda satılmaması için lobicilik faaliyetlerine girmiştir (Sevim,2012, s.4383.). Yaşanılan bu olaylar neticesinde darbeye İran Başbakan Musaddık görevinden alınmıştır.
- 1956 Arap-İsrail Savaşı sırasında Süveyş Kanalı kapatılmış akabinde Irak petrolünü aktarmada kullanılan boru hattı Suriyeliler eliyle sabotaja uğradığı için Irak petrolünün sevkiyatı durdurulmuştur. Bu durum petrole ihtiyacı olan Avrupalı devletlerde bir korkuya sebebiyet verse de alternatif kaynak ve güzergahlar ile yaşanan olumsuzlukları minimize etmeyi başaramışlardır.

¹ Konu ile alakalı detaylı bilgi için bkz.: Fahir Armaoğlu (2020) 20.yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.540-549.

- 1967 Arap-İsrail Savaşı esnasında Süveyş Kanalı 8 yıl gibi bir süre kapatılmıştır. Fakat koordineli bir şekilde iş birliği çatısı altında toplanamayan Arap devletlerinin ortak bir politika izleyememesi, enerji ihtiyacı olan ülkelerin diğer alternatif güzergâh ve kaynaklara yönelmesiyle Arap devletleri tarafından petrolün bir koz olarak kullanılması fikri yine başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Sonuç olarak hem geçmiş yıllarda tecrübe edinilen başarısızlıklar hem Batı dünyasının gün geçtikçe artan enerji ihtiyaçları hem de Arap devletlerinin özellikle OPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı)'in kurulmasıyla ortak politika izleme konusunda ivme kazanması 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın sonucu olarak petrolün siyasi bir koz olarak kullanılması en nihayetinde başarılı olmuştur (Issawi, 1979, s.4).

Siyasi araç olarak görülen petrol 1973 Savaşı sonrası fiyat yükseltme politikasıyla ve akabinde OPEC üyesi Arap devletleri tarafından 17 Ekim 1973 tarihinde aldıkları kararda 'İsrail işgal ettiği Arap topraklarını terk edene kadar aylık periyodlarla petrol üretiminin %5 azalacağını' bildirmişlerdir. Gelişen tüm bu olaylardan sonra petrol fiyatları kısa sürede artmış hatta 1974'te 4.75 USD, 1975'te 12.21 USD'yi görmüştür (Yılmaz ve Kalkan, 2017, s.185) (McMahon, 2017'den alıntı). Bu durumdan ekonomik anlamda etkilenen ülkelerde stagflasyon ortamı oluşmuş, negatif yönlü bir büyüme bile gözlemlenmiştir (Öztürk ve Saygın, 2017, s.4-9). Savaş sonucu uygulanan ambargo ile petroldeki arz miktarının azalmasıyla bir gecede petrol fiyatları neredeyse dört katı artmış bu da küresel çapta bir krize sebebiyet vermiştir (Yılmaz ve Kalkan, 2017, s.176).

1973'te yaşanan savaşın bir sonucu olarak her ne kadar enerji güvenliği bağlamında bir kriz yaşandığını vurgulasak da ortaya çıkan bu petrol krizi 1973 yılındaki savaşın re'sen sonucu değildir. Var olan bu krizi savaş sonrası gelişen olaylar sadece hızlandırmıştır. Aslında petrol problemleri yıllardan beri başlı başına bir meseleydi (Armaoğlu, 2020, s.547).

Bahsi geçen tarihlerde Orta Doğu'nun sahip olduğu petrol dünya genelinde kullanılan petrolün neredeyse 1/3'üdür (IEA, 2021, s.7). Bu da Batı dünyasının enerji ihtiyacını karşılamada Arap petrolünün göz ardı edilemeyecek bir konumda olmasına sebebiyet vermektedir.

1.2. Uluslararası Hukukta Enerji Güvenliği

Enerji ve enerji güvenliğinin önemli paradigmlarından sayılan enerjiye ulaşma ve taşımacılığının yapılacağı güzergahın güvenliği, rezerv çıkarımı, işlenmesi, dağıtımı vb. konuların uluslararası hukuk kapsamında açıklanmaya çalışılması bu bölümün nihai amacıdır. Enerji güvenliğini uluslararası hukuk ile açıklama sırasında tarihsel süreçte yeri yadsınamayan, stratejik bağlamda da önemli görülen hidrokarbon sınıfındaki enerji kaynakları kullanılacaktır. Bunlar: Kömür, petrol ve doğalgazdır. Hidrokarbon enerji kaynaklarından kömür ve petrol taşımacılığının büyük çoğunluğu maliyet yönünden daha uygun olmasından ötürü deniz yolu ile yapılmaktadır. Diğer bir kaynak olan doğalgazın deniz yolu ile taşınması için doğalgazın sıvı hale getirilmesi (LNG) gerekmektedir. Ancak doğalgazda böyle bir dönüşüm yapılması gelişmiş teknoloji ile mümkün olmakta bu da haliyle masraf unsurunu katlamaktadır. Bahsi geçen masrafı kaldırabilenlerce doğalgazın sıvı halinin taşınması petrolün taşınmasından herhalükarda daha külfetli olacaktır. Bu yüzden doğalgaz taşımacılığında boru hattı ile transfer daha çok tercih sebebidir (Sevim, 2012).

Uluslararası alandaki aktörler tarafından tüketimi her geçen gün artan petrolün başka bölgelere transferinin büyük bir bölümünün deniz yoluyla olmasından dolayı denizlerdeki güvenliğin, tanker gemilerinin geçiş rotasındaki karasulara ya da boğazlara egemen ülkelerin uyguladığı yöntemler ister ulusal politikada olsun ister uluslararası politikada olsun zamanla daha da önemli hale gelmiştir.

Denizlerin yerkürede büyük bir yer kapladığı düşünöldüğünde taşımacılık anlamında en önemli etmen haliyle deniz yolu olacaktır. Başta devletler ve akabinde ticari hayatın bel kemiği olan şirketler olmak üzere uluslararası aktörlerin neredeyse %90'ı küresel ticareti denizler veya okyanuslar aracılığıyla yapmaktadır. Bu da uluslararası hukuk nezdinde mekansal kuralları doğuracaktır.

Bu bağlamda;

- Uluslararası kanallar
- Uluslararası su yollarının ulaşım dışı kullanımı
- Uluslararası deniz hukuku

- a) Denizlerdeki doğal kaynakların işletilmesi
- b) İçsular ve Karasular
- c) Boğazlar ve uluslararası boğazların hukuksal rejimi
- d) Bitişik Bölge ve Kıta Sahanelığı
- e) Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)

gibi başlıkları çalışmamızın bu bölümünü daha da anlamlandırabilmek için incelemek yerinde olacaktır.

1.2.1. Uluslararası Kanallar

Uygulamadaki uluslararası hukukta uluslararası kanallardan geçiş rejimine ilişkin genel bir kaide yoktur. Ancak bu konudaki yaygın eğilim her bir kanal için geçiş rejiminin bizzat kendi özellikleri içinde değerlendirilmesidir.

Süveyş Kanalı: Hukuksal sistemi 1888 tarihli İstanbul Sözleşmesi'ne dayanır. 1957 tarihinde Mısır'ın söz konusu sözleşmeyi geçerli görmesiyle bugün ki geçiş rejimi oluşmuştur. Söz konusu sözleşmeye göre ticaret ve savaş gemilerine hiçbir ayırım yapılmaksızın barış ve savaş ortamında dahi sürekli geçiş hakkı verilecektir (Pazarcı, 2017).

Panama Kanalı: Hukuksal sisteminin temeli 1901 tarihinde İngiltere-ABD arasında imzalanan Hay-Pauncefote Antlaşması ve 1903 tarihinde Panama-ABD arasında imzalanan Hay-Bunau Varilla Antlaşması'dır. Panama Kanalı'nın bugün ki geçiş rejiminin oluşmasında asıl etkili olan antlaşma ise 1977 tarihinde Panama-ABD arasında imzalanan Washington Antlaşması'dır. Söz konusu antlaşmada kanalın tarafsız olarak ebediyen uluslararası anlamda transit bir su yolu olacağı, savaş ve barış durumlarında tarafsız bölge olarak kalacağı bildirilmiştir.

1.2.2. Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Kullanılması

Uluslararası su yollarının (akarsu, yeraltı suları, göller vb.) ulaşım dışı kullanımı tarımsal, evsel, endüstriyel olarak kullanım amaçlarına göre sınıflandırılrsa da bizim ilgileneceğimiz başlık endüstriyel alanda kullanım amacıyla müteşekkil 'enerji üretimi'dir. Enerji üretimi için su yollarını kullanan ülkelerin bu konudaki hukuksal

dayanağı yararlanma hakkıdır (Sar, 1970, s. 82). Uluslararası su yollarına sahip ülkeler eğer iki ya da daha fazla ülkeden oluşan kıyıdaş ülke ise bahsi geçen yararlanma hakkı için karşılıklı bir sınırlama belirlenmelidir. Aksi halde yukarı-aşağı kıyıdaş için su yolu kullanımı anlamında bir aşırıılık doğacak bu da ülkeler arası anlaşmazlıkla neticelenecektir. Uluslararası su yolunun kullanımına ilişkin kıyıdaşlar arasında belirli bir antlaşma yapılmaması halinde kabul gören ölçüt ‘hakça ve elverişli’ kullanımdır (Aktaş Acabey, 2006, s.143). Su yolu üzerinde enerji üretimi bağlamında baraj vb. tensikatlar yapacak olan taraf öteki kıyıdaş ülkelere bu konu için önemli bir olumsuz etki mevcutsa bildirimde bulunmalı, gerektiği durumda da izin almalıdır.

1.2.3. Uluslararası Deniz Hukuku

Tarihsel gelişim bağlamında deniz hukukuna ilişkin ilk girişim 24 Şubat- 28 Nisan 1958 yılında I. Deniz Hukuku Konferansı ile Cenevre’de gerçeklemiştir. I.Deniz Hukuku Konferansı’nda pek çok konuda bilhassa karasuları başlığında varolan sorunların çözümü için bir noktaya varılamamasının akabinde 1960’ta Cenevre’de II. Deniz Hukuku Konferansı toplanmış fakat herhangi bir pakt imzalanmadan dağılmıştır. III. Deniz Hukuku Konferansı 1973 yılında NewYork’ta toplanmış, onbir dönemlik bir çalışma sonucu 1982 yılında BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile sonuçlanmıştır. Katılımcılar tarafından onaylanıp imzalanmasının ardından yürürlük için bir yıl geçmesi gereken Deniz Hukuku Sözleşmesi 1994’te kabul edilmiştir. Fakat sözleşmenin 11.bölümünde uluslararası deniz yatakları hakkındaki kısma özellikle ABD’den eleştiriler gelmesi üzerine bahsi geçen bölümün bir antlaşma ile revize edilmesi yoluna gidilmiştir. 1994’te kabul edilen Deniz Hukuku Sözleşmesi 1996 yılında geçerlik kazanmış ve ‘münhasır ekonomik bölge’, ‘deniz hukuku mahkemesi’ gibi terimleri uluslararası hukuk literatürüne dahil etmiştir (Pazarcı, 2017, s. 252).

1.2.3.1. Denizlerdeki Doğal Kaynakların İşletilmesi

Denizlerin doğal kaynaklarının işletilmesi uluslararası hukuk ve teknolojik gelişmeler ışığında zamanla değişim göstermiştir. Nitelik bakımından tarihsel sürecinde ilerlemesiyle başlarda canlı kaynak olarak sınıflandırılan balıklar denizlerdeki doğal kaynak anlamında önemli bir konumda olsa da deniz dibine erişimle birlikte öteki su canlıları ve deniz tabanında yer alan çökelti halindeki sedanter canlılardan yararlanma söz konusu olmuştur (Akkutay, 2016). Teknolojide ilerlemenin yaşanmasıyla deniz

altındaki doğal kaynakların çıkartılması hususunda gelişmeler yaşanmış hatta enerji üretimi için su içindeki akıntılardan, yüzeydeki dalgalardan istifade edilmiştir.

Denizlerdeki doğal kaynaklar devletin ulusal yetki alanı içerisinde (kıta sahanlığında, karasularında, münhasır ekonomik bölgesinde) ise kaynakları işletme bölge devletin yetkisine haizdir. Ancak söz konusu kaynaklar ulusal yetki alanı dışında kalıp uluslararası deniz yatağında bulunuyorsa, insanlığın müşterek mirası olarak atfedilir (1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, md.136). Uluslararası deniz yataklarındaki doğal kaynaklar bağlamında canlı kaynaklar konunun dışında tutulup; katı, sıvı, gaz ayırımı yapmaksızın sadece madensel kaynakla insanlığın müşterek mirası kabul edilmiştir (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, m.133)

1.2.3.2. İçsular ve Karasular

Uluslararası hukuka göre içsular, karasular ve boğazlar devlet bölgesi sayılan deniz alanlarıdır. Bundan dolayı hukuksal sistemi ilke olarak kıyı devletin egemenliğine bağlıdır (Karapınar,2015, s.16).

1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi 8/1 maddesine göre, bir devletin karasuları esas hattın başladığı çizginin arkasında yani esas hat ve kara devleti arasında kalan sular içsulardır. Deniz hukuku kapsamında su seviyesinin alçak olduğu dönemdeki kıyı çizgisine eşit olan hatta su seviyesinin gerilemesiyle ortaya çıkan yükselti, girintili-çukuntılı yer şekilleri, kıyı ve körfezlerde ‘esas hat’ tabirine dahildir (Pazarcı, 2017, s.256).

Devletin içsularının bittiği noktada dış sınırı oluşturan bölge karasuları olarak tanımlanır. Karasuları kavramı karşımıza 1930 tarihli La Hey Kondifikasyonu Konferansı’nda çıkmıştır (Acer ve Kaya, 2010, s. 155).

Tarihsel bağlamda karasuları ve mil meselesi ilk 17.yüzyılda ortaya çıkmıştır. Şöyle ki 17. yüzyılda devletin kıyı egemenliği için denizdeki genişliğini gösteren unsur top menziliydi. 18. yüzyılda karasuları genişliği 3 mil iken zamanla top menzilin artması, karasularındaki zenginliklerden faydalanma gibi gelişmelerden dolayı yeni mil hesapları yapılmıştır. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin 3.maddesine göre her devletin kendi karasuları genişliğini esas hattın başlayarak 12 mili geçmemesi şartıyla belirleme hakkı vardır (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, md.3). Ancak bu hak istisnai durumlar dışında aynı deniz alanını paylaşan devletlerden öteki kıyıdaş devletin karasuları sınırına bir gaspı doğruyorsa, var olan hakkı kötüye kullanma mevcutsa, BM

Deniz Hukuku Sözleşmesinin 15.maddesinde de ifade edildiği üzere, diğer kıyıdaş devletin kıyısı ile arasında eşit uzaklık çizgisinden daha ileriye geçip karasuları için sınır belirleme hakkı yoktur (Pazarcı, 2017, s.259).

Geçerli uluslararası hukuka göre karasuları sınırları belli olan devlet için bu bölgedeki yer altı kaynakları, deniz yatağı, deniz üstü hava sahasında da egemenliği söz konusudur (1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, md 2/2).

1.2.3.3. Boğazlar ve Uluslararası Boğazların Hukuksal Rejimi

Kıyısında tek bir devletin olduğu veya dar bir yol ile kapalı denize bağlanan deniz yolu geçidi ulusal boğaz olarak nitelendirilir. Sovyetler Birliği'nin denize kıyıdaşlık anlamında tek olduğu devirde Karadeniz ile Azak Denizi arasındaki Kerç Boğazı ulusal boğaza örnek verilebilir. Ulusal boğazda egemenlik kıyıdaş devlete ait olup buradaki geçiş yetkilerinin neler olduğu yine kıyıdaş devletin kendi ulusal hukuku gereğince düzenlenmektedir.

Uluslararası boğazlar, uygulanan uluslararası hukuk belgelerinde 'uluslararası ulaşımında kullanılan' tabiriyle coğrafi anlamda bir durum belirleyici unsurdur (Acer ve Kaya, 2010, s.159). Bu bağlamda coğrafi konumundan ötürü kullanılan bütün boğazlar uluslararası boğazdır. Kullanılması kaçınılmaz ya da isteğe bağlı olması söz konusu mefhumun uluslararası boğaz olması için herhangi bir kıstas değildir. Ancak bir boğaz ulusal boğaz statüsü için tüm koşulları sağlasa bile bir antlaşmanın konusunu teşkil ediyorsa o artık uluslararası boğaz statüsü kazanmıştır.

Öte yandan BM Deniz Hukuku Sözleşmesi md.37'de uluslararası boğaz, özellikle münhasır ekonomik bölge (MEB) kavramının gelişmesiyle birlikte, açık denizle bir devletin MEB'ini bağlayan deniz yolu ile; iki farklı devletin veya aynı devletin MEB'lerini birleştiren deniz yolu olarak tanımlanabilir.

1.2.3.4. Bitişik Bölge ve Kıta Sahanlığı

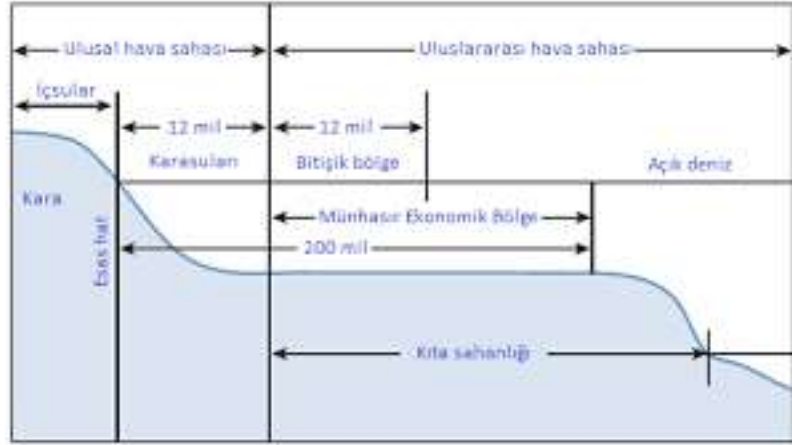
Bitişik bölge, bir devletin ana karasından itibaren 24 mil uzunlukta bir sahaya sahip açık deniz bölümüdür. 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi ile bitişik bölge uzunluğu 12 mil saptanmıştır. Yine bitişik bölge için uzunluk kıstası olarak 24 mil genişlik 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesinde benimsenmiştir. 1958 yılında 12 mil olarak benimsenen uzunluğun 1982'de neden 24 mil olduğunu açıklamak gerekirse

aslında iki sözleşme de aynı uzunluğu kabul etmektedir. Şöyle ki, 24 mil uzunluk içinde karasuları genişliği maksimum 12 mil kabul edildiğinde ve karasuları genişliği çıkarıldıktan sonra geri kalan 12 mil bitişik bölge alanına kalacaktır. Bunun sebebi bitişik bölgenin karasuları sınırından hemen sonra başlamasıdır (Pazarcı, 2017. s.276).

Bitişik bölgede kıyıdaş devlet, su yüzeyinin üstünü ilgilendiren yalnızca gümrük, göç, sağlık gibi denetim konularında ve bu denetimlere riayet edilmeme karşısında cezai işlem ile yetkilidir (Balcıoğlu, 2016). Kıyıdaş devletin bitişik bölgeye sahip olmasının ve bu bitişik bölge dahilinde bahsettiğimiz konularda yetki kullanmasının yolu ilan ile mümkündür (Peker, Öztürk Oktay ve Şensoy, 2019, s.88).

1945 tarihinde ABD Başkanı Truman'ın deklarasyonu ile karşımıza çıkacak kıyıdaş ülkelerin birtakım mutlak haklara ehil olma istemeleri 'kıta sahanlığı' kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Karapınar, 2015, s.18). Nitekim Truman Doktrini'nde kıta sahanlığı tanımı yapılmamış, sınır anlamında bir genişlik ibaresi kullanılmamıştır. Ancak bu kavramın uluslararası hukuka yerleşmesi ve uygulanması 1950'leri bulmuştur. Kıta Sahanlığı kavramı özellikle 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesinde hukuksal rejimine kavuşmuştur (Haliloğlu, 2017, s.51). Jeolojik bir mefhum olan kıta sahanlığı, deniz altında da toprak bütünlüğü devam eden kara ülkesinin bir uzantısı olarak açıklanmıştır.

Karasuları başlığında değindiğimiz esas hat kavramı kıta sahanlığı için geçerli değildir. Çünkü kıta sahanlığında 'deniz derinliği' temel alınarak bir genişlik tanımlaması yapılır. 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nde bu genişlik deniz tabanı-deniz yüzeyi arasında olup 200 metredir. Yine aynı sözleşmeye göre derinlik 200 metreden fazla ise bu alanlardaki doğal kaynakların işletilebilirliği temel ölçüt olacak, derinlik konusunun bir önemi kalmayacaktır. Doğal kaynakların işletilebilirliği ön plana çıkan kıta sahanlığında genişlik 350 mil den fazla olamayacaktır (Peker, Öztürk Oktay ve Şensoy, 2019, s.88). 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre kıyı devletinin jeolojik olarak sahip olduğu kıta sahanlığında doğal kaynakları araştırma, çıkarma, işletme ve bu maksatla tesis oluşturma hakkına sahiptir. Bitişik bölgede olduğu gibi bu hakları kullanmak için ilana gerek yoktur.

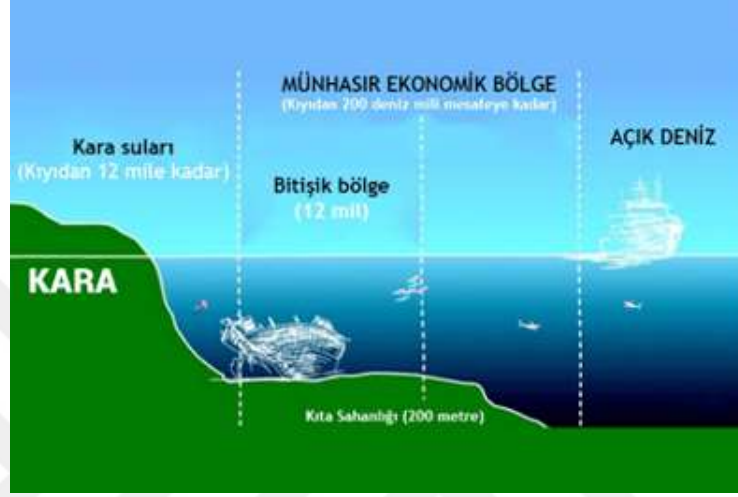
Şekil 1. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesine göre deniz alanları (1 nm = 1,852 metre)

1.2.3.5. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)

Münhasır ekonomik bölge, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi md.57'ye göre denize kıyısı olan devletin karasularını belirlemede kullandığı esas hattı itibaren 200 mil genişliğe ulaşabilen alanlardır. Bahsi geçen bu alan içerisinde deniz yatağı, deniz yatağı üzerinde yaşamını devam ettiren canlı veya deniz tabanını oluşturan cansızlar, deniz altındaki toprak ve içindeki tabii kaynaklar üzerinde kıyı devleti egemen haklara sahiptir (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, md.56). Benzer şekilde kıyıdaş devlet sahip olduğu MEB alanı içerisinde doğal kaynakları araştırma, işletme, çıkarma, suyun debisinden ve rüzgârdan yararlanarak enerji üretme gibi ekonomik amaçlar çerçevesinde de egemen haklara sahiptir.

Münhasır ekonomik bölgeye sahip devletin özellikle bu alanda tesis yapması, araç gereç yerleştirmesi ve bunları kullanması, yine bu alanda bilimsel araştırmalar gerçekleştirilmesi; BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin 56/1, b maddesine gereğince bu MEB alanında yargısal ve yönetsel hususta yetkilere sahiptir. Ancak şunu da belirtmek yerinde olacaktır, uluslararası hukuk kurallarının geçerli olduğu münhasır ekonomik bölgede yetki kullanımı konusu diğer kıyıdaş ülkelere veya üçüncü taraflara zarar vermemek koşulunu taşımaktadır. Üçüncü taraflar özellikle doğalgaz taşımacılığının önemli bir unsuru olan boru hatlarını ve telekomünikasyon kablolarını MEB alanlarını kullanarak yerleştirme haklarına sahiptirler (Pazarcı, 2017, s.283). Münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasındaki kriterler kıta sahanlığında kabul edilen hükümlerle aynıdır (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi md.74). Bu bağlamda temel kıstas anlaşma yolu ile uluslararası hukuk kurallarına uygun bir yol izlenmesi yönündedir.

1960’larda yavaş yavaş öne çıkan ‘balıkçılık bölgesi’ kavramının kıyı devletlerinin hayatına tesir etmesiyle zamanla münhasır ekonomik bölge kavramı ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreç içerisinde bu olgu sadece teamül olarak uygulansa da münhasır ekonomik bölge kavramı olarak şekillenmesi 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile mümkün olmuş ve sonuç olarak uluslararası hukukun bir unsuru haline gelmiştir (Sandıklı, 2013, s.16.)

Şekil 2. Münhasır Ekonomik Bölge, Kıta Sahanelığı, Karasuları, Bitişik Bölge Uzunlukları

2. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA ENERJİ GÜVENLİĞİ

2.1. Türkiye’de Enerji ve Enerji Politikaları

Orta Doğu, Kafkasya ve Balkanların ortasında jeostratejik ve jeopolitik anlamda büyük öneme sahip gerek Çanakkale ve İstanbul Boğazı’yla gerek toprak bütünlüğüyle adeta bir ‘köprü’ olan Türkiye; kültürel ve tarihi yapısıyla da geçmişten günümüze doğu-batı mihverinde aracı rol üstlenmiştir. Tarihsel süreçte de bölgede çoğu hususta iş birliğini önemsemiş ve bu konuda öncülük rolünü üstlenmiştir (Turan, 2010, s.61).

Enerji ve enerji güvenliği bağlamında siyasi hayatta olduğu gibi fiziken de köprü olan Türkiye enerji için üretici-tüketici ülkeler arasında bir nevi ‘enerji koridoru’ olma isteğindedir. Bu istek akabinde enerji güvenliğini destekleyecek politikalar ve stratejiler gerçekleştirmekte hatta gerektiğinde bunun için ikili-çok taraflı anlaşmalar yaparak enerji diplomasisini de aktif olarak kullanmaktadır (Alodalı ve Usta, 2017, s.166).

Enerji kaynaklarının özellikle petrol ve doğalgazın taşınmasında Türkiye kendi altyapısını güçlendirmeye yardımcı yatırım ve politikalarını çeşitlendirmeye çalışmış bilhassa bu süreçleri hızlandırmıştır. Bu yatırım ve politikalar temelde karşılıklı kazanç prensibine dayalıdır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022).

Enerji kaynakları bağlamında öneminin yadsınamayacağı bir alan olan Karadeniz ve özellikle Akdeniz’de tabii kaynakların araştırılması, çıkarılması için sondaj çalışmalarının yapılması ve bunları gerçekleştirirken de özellikle milli unsurları kullanmaya çalışması Türkiye’nin enerji konusunda attığı adımlarda ne kadar istekli ve ciddi olduğunun bir kanıtıdır (Özkan, 2020, s.53).

Enerji ve kaynak tedarikinde dışa bağımlı olmak devlet politikasında özellikle dış politikada kırılganlığa sebep olacaktır. Bu yüzden enerji bağlamında bölgesel ve küresel önemde bir aktör olan Türkiye’nin enerji üretiminde dışa bağımlılığını minimuma indirip atak yapması kaçınılmazdır (Alodalı ve Usta, 2017, s.168). Enerji üretiminde yenilenebilir enerji kaynakları ve nükleer enerji gibi kaynak çeşitliliğine gitmesi bu bağlamda atılan adımlardandır.

Doğal kaynaklardan özellikle hidrokarbon olanların nüfus ile doğru orantılı aşırı kullanımına bağlı olarak miktarının azalması hatta sahip olunan rezervlerin yetersizliği nedeniyle zamanla tükenip biteceği bir gelecekte Türkiye'nin enerji üretimi konusunda mevcut yöntemlerden ziyade yenilenebilir enerji alanına odaklanması ve bunun için Ar-ge oluşturmaları umut verici bir atmosfer yaratacaktır.

2.1.1. Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) Projesi

İkili ilişkiler içerisinde özellikle doğalgazın boru hattı ile taşınmasıyla ilgili verilebilecek en iyi örnek TANAP Projesi olacaktır. TANAP (Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı) Azerbaycan Hükümeti ile Türkiye arasında 2012'de İstanbul'da imzalanmış, 2013 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Güney gaz koridorunun bir parçası olan TANAP, Hazar Denizi'ndeki gazın Avrupa'ya transferini gerçekleştirmede Türkiye sınırlarından geçiş yapan boru hattıdır (Furuncu, 2022, s.288). TANAP projesindeki doğalgaz boru hattı Hazar Denizi'nden çıkıp Azerbaycan-Gürcistan SCP (Güney Kafkasya boru hattı) ve SGC (Güney gaz Koridoru) hattını takip ederek Türkiye sınırlarına Ardahan'ın Posof ilçesinden girip yirmi şehirden geçip Edirne İpsala'dan çıkış yaparak Avrupa'ya uzanan boru hattı TAP (Trans Adriyatik Boru Hattı) ile macerasına devam etmektedir.

Şekil 3. TAP-TANAP-SCP ve SGC Doğalgaz boru hattı geçiş güzergahı haritası.

Kaynak: TANAP

TANAP Projesinin kronolojisine bakacak olursak;

- 24.12.2011 tarihinde, Azerbaycan ve Türkiye arasında ön anlaşma mahiyetinde mutabakat imzalandı.

-26.12.2012 tarihinde boru hattının ve projenin hukuki zemini oluşturuldu ve iki hükümet arasında anlaşmada imza sürecine geçildi.

-10.09.2014 tarihinde boru hattı projesinin anlaşması TBMM tarafınca onaylandı.

-17.03.2015 tarihinde TANAP projesi için ilk adım olarak temel atma töreni Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan Cumhurbaşkanı'nın katılımıyla Kars'ta gerçekleştirildi.

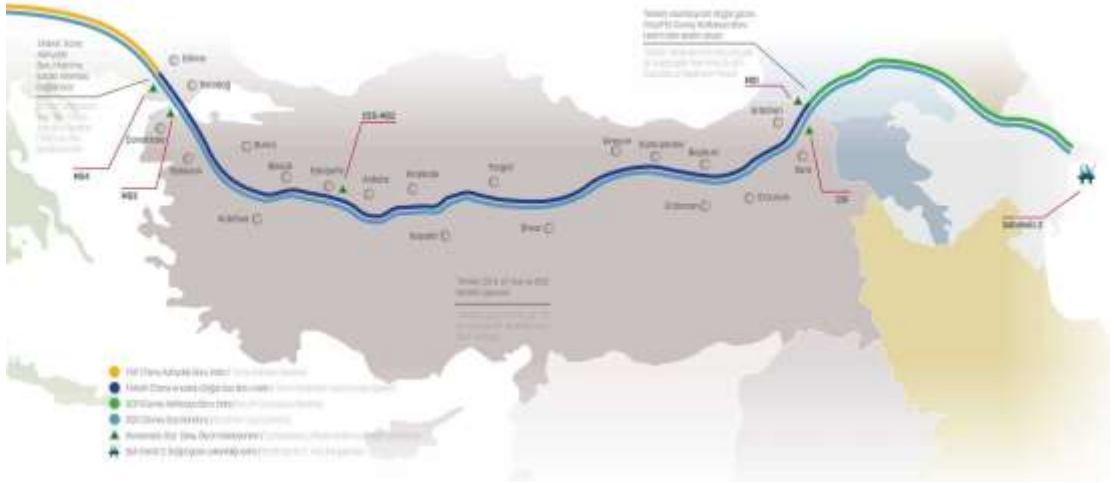
-20.01.2018 tarihinde boru hattının ilk testi mahiyetinde gaz akışı yapıldı.

-12.06.2018 tarihinde Türkiye'ye ilk gaz akışı verildi ve TANAP bu tarihte birçok devlet başkanlarının da katılımıyla gerçekleştirdiği törenle boru hattı açılışını tam anlamıyla yaptı.

-30.06.2018 tarihinde BOTAŞ'a ilk gaz teslimatı gerçekleştirildi.

-1.12.2019 tarihinde TAP'ın (Trans Adriyatik Boru Hattı) Avrupa'daki ilk basamağını oluşturacak boru hattının başlangıç noktası Edirne'de gerçekleştirilen bir törenle açıldı.

-31.12.2019 tarihinde TAP'a (Trans Adriyatik Boru Hattı) ilk gaz teslimatı gerçekleştirildi.

Şekil 4. TANAP boru hattının Türkiye’deki geçiş güzergahının haritası.

Kaynak: TANAP

Türkiye’de geçisi olan diğer doğalgaz boru hatları ise

- **Mavi Akım Boru Hattı:** Rus doğalgazının Karadeniz’den geçerek Türkiye’ye transferinin amaçlandığı boru hattıdır. 2003 yılında faaliyete başlayan, Rusya ile Türkiye arasında ilk boru hattı olma özelliği taşıyan bu hattın asıl görevi doğalgaz anlamında Türkiye’yi beslemektir.
- **Türk Akım Boru Hattı:** Rus doğalgazının Karadeniz’den geçerek Türkiye’ye ulaşması hedeflenen ikinci boru hattıdır. Türk Akımı Boru hattının amacı Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan’a doğalgaz akışını sağlayabilmektir.

2020 yılında iki ülkenin devlet başkanları tarafından İstanbul’da açılışı yapılmıştır. Türk Akımı Projesi dahilinde imzalanan anlaşmaya göre ülke sınırları içerisine giren doğalgazın bir miktarını kullanma hakkı olan Türkiye gerisini Avrupa’ya transfer edecektir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı).

2.1.2. Türkiye’nin Enerji Güncesi

Türkiye, Karadeniz’de keşfettiği doğalgaz rezervi ile enerji kaynaklarında dışa bağımlılığını en aza indirme amacıyla hızla ilerlemiş hatta yenilenebilir enerji kaynaklarına ve ciddi güç kapasitesiyle ön plana çıkan nükleer enerji alanına dahi yatırım yapmaya başlamıştır. Ancak yenilenebilir enerji kaynaklarına kıyasla nükleer enerji

konusu beraberinde daha çok risk getirmekte ve bundan dolayı da daha çok dikkat gerektirmektedir. Nitekim 1986 Çernobil’de yaşanan elim kaza ve 2011 Fukushima’da yaşanan nükleer felaketler çevre ve insan sağlığında geri dönülemez izler bırakmıştır.

Kendi topraklarında sahip olduğu tabii kaynaklar bir tarafa doğal kaynak bakımından zengin bölgelere ve bu kaynaklara gereksinimi olan ülkelere komşu olması nedeniyle Türkiye’nin konumu oldukça stratejiktir. Mevzubahis stratejik konumunun Türkiye’ye negatif etkisi ise, bu bölgelerde yaşanan olumsuz herhangi bir olayın ve buraya küresel aktörlerin müdahaleleriyle oluşan istikrarsızlığın Türkiye’nin güvenliğini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemesidir. Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon kaynaklar düşünüldüğünde Türkiye ve diğer kıyıdaş ülkeler ile kaynakların çıkartılması, işlenmesi vb. durumlarda yaşanan sorunlar ve diğer aktörlerin de sürece dahil olmasıyla bölgesel bir kriz yaratılmıştır (Kılınç Pala,2019, s.100). Türkiye’ye karşı enerjiden dolayı ortaya çıkan doğrudan- dolaylı tehdit yaratma eğilimi sadece bölgesel kriz oluşturmakla sınırlı kalmamıştır. Diğer ülkeler ile ikili-çoklu anlaşmalar yapan aktörlerin amacı bölge içerisinden Türkiye’yi uzaklaştırarak etkisiz kılma çabasıdır. Söz konusu bölgede doğal kaynaklar üzerinde yetkinlik sağlayabilmesi için yabancı şirketlere verilen ruhsatlar, bölgede özellikle kıyıdaş devletlerle münhasır ekonomik bölgede sınırlandırma maksadıyla yapılan anlaşmalar Türkiye’nin bölge içerisinde bir tehdit unsuru olarak görüldüğünün somut bir göstergesidir (İren ve Atlı, 2022, s.337).

Türkiye jeostratejik ve jeopolitik konumunun da getirisiyle özellikle Doğu Akdeniz’de yoğun çaba harcamasından dolayı enerji anlamında her geçen gün gündemi meşgul etmektedir. Enerji taşıma bağlamında özellikle boru hattı projelerinin çoğunda ev sahibi olan Türkiye, küresel enerjinin arz ve talep güvenliği için yüksek potansiyele sahip ‘enerji koridoru’ olma isteğiyle bazı stratejiler geliştirmiştir.

Enerji gündemi ve uygulanan politikaların kapsamında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın 2015-2019 yılları arasındaki stratejik hedefleri ve yine aynı bakanlığın 2019-2023 arasındaki hedefleridir (Kavaz, 2022, s.15). Bu politikalar dahilinde 2017 tarihinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafınca ‘Milli Enerji ve Maden Politikası’ geliştirilmiştir. Ortaya atılan bu politika temelde üç sac ayağı üzerinde şekillenmektedir. Bunlar: enerjide arz güvenliği, enerji piyasasının öngörülebilir olması ve enerjide yerlileştirmedir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022). 2015-2019 Stratejik Planı’nda sekiz başlıkta enerji bağlamında tema belirlenmiştir. Bunlardan

bazıları: Enerji arz güvenliği, enerjide tasarruf ve verimlilik, enerjide paydaş etkileşimleri, küresel ve bölgesel etkinlik, inovasyon ve Ar-Ge'dir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2019 yılında hazırlanan, 2019-2023 dönemini kapsayan Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminin de ilk planı olma özelliğini taşıyan 'On Birinci Kalkınma Planı' ile enerji arzında istikrarlı, nitelikli bir artışın sağlanması ve bunların katlanılabilir düzeyde maliyetlerle gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Mevzu bahis kalkınma planı çerçevesinde yürütülmek istenen politika ise enerji talebinde yatırım fırsatlarında rekabet edilen, tüketicinin her halde korunduğu şeffaf bir piyasa yaratılmasıdır (Altunyuva, 2021, s.221).

Müteakip aşamada Türkiye'nin enerji politikasındaki önceliklerini şu şekilde sıralamak yanlış olmayacaktır:

-Tüketici tarafın enerji kaynaklarına ulaşmada maliyeti, zamanı ve kaynak miktarını göz önünde bulundurarak erişebilmesi,

-Söz konusu enerji kaynakları için gerek dağıtımda gerek kaynağın çıkartılıp işlenmesi hususunda kamu/özel sektörün iktisadi anlamda serbest piyasa içerisinde yer edinebilmesi,

-Türkiye'nin enerji bağlamında yerel ve global etkisinin arttırılması,

-Enerji kaynaklarını taşıma anlamında güzergahların güvenliği ve kaynakların çeşitliliği,

-Tüm bunların akabinde enerji bağlamında verimliliği arttırmaya yönelik politikalar geliştirmek ve uygulamak (Öztopal ve Yiğittepe, 2020, s.263).

Türkiye'de tüketilen enerjinin önemli bir bölümü ithal edilmekte ve bu da Türk ekonomisi açısından büyük bir handikap oluşturmaktadır. Bu ithalat oranı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın 2014 ve 2016 yılında hazırlamış olduğu verilere göre %75'tir (Kılınç Pala, 2019, s.99). Enerji harcamalarını azaltma anlamında çoğunluğunda kendi kaynaklarını kullandığı çözümler üretmeye çalışmış ve bunun bir sonucu olarak Karadeniz ve Akdeniz'de faaliyet gösterecek Barbaros Hayrettin Paşa, Oruç Reis isimli sismik inceleme gemisi ve Fatih, Yavuz, Kanuni isimli sondaj gemilerinden oluşan bir filo kurmuştur (Temizer, 2020)

2.2. Enerji Ekseninde Türk-Rus İlişkisi

Türkiye-Rusya ile enerji ekseninde gelişen ekonomik ilişkinin miladı Soğuk Savaş öncesi dönemde Türkiye-SSCB arasında 1984'te imzalanan doğalgaz anlaşmasıdır. Turgut Özal tarafından imzalanan bu anlaşma ile 1987 tarihinden itibaren 25 yıl gibi bir süre dahilinde Türkiye dövizle ödeme karşılığında SSCB'den Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan güzergahını takip eden boru hattı ile doğalgaz satın almayı kabul etmiştir (Tellal, 2020, s.163). Rusya, Türkiye için enerji konusunda en büyük ve en itimatlı tedarikçi konumuna yerleşmiştir. Rusya açısından da Türkiye ikinci sırada müdavimdir (Ercan, 2011, s.141). Türkiye enerji kaynaklarını ve bu kaynakları aldığı ülkeleri çeşitlendirmeye 80'li yıllarda başlamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren Türk dış politikasında yer edinecek kurumlardan BOTAŞ'ın kurulması mevzubahis anlaşma sonrası gerçekleşmiştir. Türkiye 1984 tarihinde imzalanan ve 1987'de doğalgaz akışı başlayan projede gaz alım miktarını 1990'larda yükselmiştir.

1997'de Rusya ile imzalanan anlaşmayla belirlenen miktardaki gaz alımı 2002 tarihinden itibaren yükseltilerek yeniden belirlenmiştir (Ercan, 2011, s.134). 1997 tarihindeki anlaşmada alınan kararla "Mavi Akım Projesi" olarak adlandırılan Rusya'dan çıkartılan doğalgazın Karadeniz'in derin sularından geçerek boru hattı ile Türkiye'nin Samsun iline ulaşması planlanmıştır. Türkiye ile Rusya arasında enerji konusunda iş birliğinin belkemiğini oluşturan Mavi Akım projesi boru hattının Samsun'dan Ankara'ya uzatılmasını ise BOTAŞ üstlenmiştir. Bu boru hattının tamamlanması 2003'te bitirilmiş, resmi açılış tarihi 17 Kasım 2005'tir. Mavi Akım boru hattı aynı zamanda yeryüzünde inşa edilmiş boru hatları içerisinde en derinde olma özelliği taşımaktadır (Tellal, 2020, s.548).

Rusya tüm bu gelişmelerden ötürü kendi doğalgazını farklı coğrafya ve ülkelere ihracat için Mavi Akım boru hattına paralel olarak inşası planlanan doğalgaz boru hattı ile özellikle Avrupa'ya ve Orta Doğu'ya doğalgaz satma amacındaydı.

2005 yılında Ukrayna'da gerçekleşen Turuncu Devrim akabinde oluşan yönetim Rusya'ya muhalif bir tavır takınmış ve iki ülke arasında diğer ilişkilerde olduğu gibi enerji bağlamında da meşakkatli bir tablo ortaya çıkmıştır. Böyle bir ortamda Rusya ekonomik sebepleri bahane göstererek doğalgaz satış fiyatını arttırma yoluna gitmiştir (Erdemir,2022, s.156). Mavi Akım 2 adıyla anılan proje maalesef 2006 yılında azami sınıra ulaşan Rusya ile Ukrayna arasındaki mevzubahis gerginlikten ve alternatif

anlamında Güney Akımı projesinin hayata geçirilmesinden dolayı ikinci planda kalmıştır (Kamalov, 2009).

Rusya, Ukrayna gibi gerginlik ve kriz yaşadığı alanları ekarte edip enerji bağlamında yeni güzergâh arayışı neticesinde alternatif doğalgaz hatları inşa etmeye çalışmıştır. Bu çabanın somut bir sonucu olarak Güney Akım'ı göstermek mümkündür. Bizatihi bu durum Rusya'nın ve doğalgazını pazarlayacağı bölgenin coğrafi konumu düşünüldüğünde doğalgaz aktarımının yapılacağı boru hatlarının Türkiye'ye topraklarından geçmesi kaçınılmazdır. Bu da enerji kıstasında Türkiye'yi gelişmelerin merkezine taşıyacaktır (Çelikpala, 2020, s.546).

Türkiye-Rusya arasında bir başka boru hattı, Güney Akım'dır. Bu hattın yapımına ilişkin anlaşma İtalya ve Rusya'nın enerji şirketleri arasında 23 Haziran 2007'de imzalandı. İlerleyen süreçte Rusya; Bulgaristan ve Yunanistan ile mevzu bahis hat için birtakım anlaşmalar gerçekleştirdi. Fakat böyle bir tabloda Türkiye sürece Karadeniz'deki münhasır ekonomik bölgesinden ötürü sonradan dahil olmuştur. Bahsi geçen boru hattının güzergahında Rusya, Ukrayna'yı saf dışı bırakıp Karadeniz'den geçerek Avrupa'ya gaz akışı sağlamak istemiştir. Türkiye'nin Karadeniz'deki münhasır ekonomik bölgesinden geçmesine imkân veren protokol Rusya ve Türkiye'nin devlet başkanları tarafından İtalyan başbakanının da katılımı ile 6 Ağustos 2009'da imzalanmıştır.² Türkiye aynı zamanda Karadeniz'deki münhasır ekonomik bölgesinde Güney Akım projesi kapsamında sismik araştırma yürütmesi için Rusya'ya izin vermiştir. Bu izne karşılık Rusya'da Samsun-Ceyhan hattına petrol sevkiyat sağlamayı kabul etti (Efegil ve Musaoğlu, 2011, s. 158).

Zamanla Güney Akım hattı için oluşturulan ortaklık doğalgaz boru hattının Slovenya ve Fransa'ya uzatılması için gerçekleştirilen anlaşma ile büyüdü. Oluşan bu yeni ortaklık ortamında Karadeniz'deki münhasır ekonomik bölgeden geçen hat için yeniden izin isteyen Rusya ile Türkiye arasında 29 Aralık 2011'de yeni hat için anlaşma yapılmıştır. Müteakip aşamada Avrupa'nın azalan talepleri ve Avrupa Birliği tarafından yöneltilen tepkiler akabinde Ukrayna krizinin getirmiş olduğu yaptırımlardan dolayı proje iptal edilmiştir (Enerji Gazetesi).

² Detay için bkz: Milliyet gazetesi 7 Ağustos 2009 haberi. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/uc-basbakandan-enerjide-tarihi-imza-1125782> (Erişim tarihi:16 Aralık 2023).

1984'te imzalanan anlaşma Türkiye tarafından 5 Haziran 2012 tarihinden itibaren uygulanması kararıyla sona erdirildi. Bu sona erdirme kararında etkili olan husus ise Batı hattından sevkiyatı gerçekleşen doğalgaz için Rus şirketi Gazprom'dan istenilen indirimin elde edilememesi ve ucuza ithalat yapabileceğini dile getiren özel sektörün Türkiye'deki enerji piyasalarında söz sahibi olmasına izin verilmesiydi (Çelikpala, 2020, s.548).

2015 yılında Türkiye tarafından sınırlarının ihlal edildiği gerekçesiyle vurularak düşürülen Rus uçağı olayının akabinde Rusya ile siyasi anlamda gergin ilişkiler yaşanmıştır. Ukrayna ile arasında uyuşmazlık yaşadığı 2006 ve 2009 yıllarında yaşanan hadise sonucu Rusya doğalgaz akışını kesmiş müteakip aşamada 2015'te yaşanan olay sonucunda da Türkiye buna benzer bir manzara ile karşılaşacağını düşünmüştür ancak Rusya böyle bir tavır sergilememiştir. Rusya'nın bu tavrı ise ekonomik anlamda enerji ihracatına bağımlı üretici olarak gün geçtikçe tüketiciye bağımlı olması şeklinde değerlendirilebilir (Kılınç Pala, 2019, s.103). Bu da Rusya'nın Türkiye'yi özellikle enerji anlamında doğu-batı, güney-kuzey enerji kavşağı içerisinde güvenilir bir ortak olarak görmesi demektir (Efegil ve Musaoğlu, 2011, s163).

2.3. Enerji Ekseninde Türkiye-Orta Doğu İlişkisi

Türkiye'nin özellikle 1970'lerden sonra uyguladığı dış politika çok taraflı bir hal alarak özellikle ekonomik parametrelere önem verilmiştir. Yine 1970'li yıllar Türkiye-Ortadoğu ilişkilerinin ekonomik manada arttarak ilerleme kaydettiği bir dönem olmuştur. Hatta Arap ülkeri ile Türkiye arasında '*Türk-Arap Ticaret Odası*' kurularak iktisadi bağlamda iki bölge arasında bir iş birliği tesis edilmeye çalışılmıştır. (Demir, 2009, s.214).

1972 ile 1977 tarihleri arasında piyasaya devlet müdahalesiyle birlikte petrol fiyatlarının kontrolü devlet eli ile gerçekleştirilmiş bu sayede petrol fiyatında dalgalanma yaratan değişkenliğin önüne geçilmiştir. Ancak petrolün tüketimi artış gösterirken üretimi azalmıştır. Bu da mevcut konjonktürde Türkiye'yi petrol ithalatına sevk etmiştir. Artan petrol tüketimi ve Orta doğu'da ortaya çıkan zengin petrol kaynağı bu bölgeyi ithalat anlamında kaçınılmaz bir durak haline getirmiştir.

Petrol ihtiyacı karşısında Türkiye, Orta Doğu coğrafyasında özellikle Arapların mücadelede bulunduğu konularda takıntığı tavrı ve tutumun önemi olduğunun

farkındadır. 1973 krizi ve akabinde gelişen olaylarda da bu tutumun karşılığını er ya da geç almıştır. 1976 tarihinin Aralık ayında Katar-Doha’da toplanan OPEC kompetanları petrolde %5’lik zam açıklamış ve bu karar Türkiye’de kızgınlıkla karşılanmıştır. Böyle bir endişe ortamında Türkiye’deki enflasyon oranı ivme kazanmış hatta Türkiye üretici Arap ülkelerinden petrolü kredi ile almak zorunda kalmıştır (Armaoğlu, 2020, s.850).

25 Ağustos 1973’te Türkiye ile Irak arasında ‘*Ham Petrol Boru Hattı*’ bağlamında petrol alımını mümkün kılacak Kerkük-Yumurtalık boru hattı yapılması için anlaşma imzalanmıştır. Petrol akışının gerçekleşeceği projenin Kerkük’te 3 Ocak 1977’de ve 5 Ocak 1977’de Yumurtalık’da (İskenderun) başlamasıyla Türkiye petrole olan ihtiyacının 2/3 sini buradan karşılamaktadır (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2020, s.795).

Şubat 1979 tarihinde İran’da Şah’ın devrilip yerine gelen Humeyni’nin de Batı karşıtı yapısından ötürü bu bölgeyle ilişkilerini askıya alması Batı’yı İran petrolünden mahrum etmiştir. Bu politik durum karşısında petrol krizi gelişmiş ve akabinde petrol fiyatları yükselmiştir. Bununla beraber tarihsel süreçte 1973-1974 petrol krizine bir yenisi eklenmiştir. 1979-1980 yıllarında gerçekleşen bu kriz tıpkı 1973 krizi gibi piyasada endişe ve kargaşaya neden olmuştur. Türkiye’de bu döneme denk gelen 1980 askeri darbe akabinde özellikle Batı merkezli ilişkilerde (Avrupa Topluluğu gibi) karşılaşılan güçlükler Türk ekonomi ve siyasi mecraları Orta Doğu’ya yönlendirmede geçerli bir sebep yaratmıştır. Ekonomideki devlet eliyle müdahalenin azalıp hafiflediği 1980 yılından itibaren ekonomik politikada yabancı sermayeye kucak açılmış, serbest rekabet piyasa kuralları geçerli olmaya başlamıştır (Demir, 2009, s.222).

Türkiye’nin ‘Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’na göre 1979-1983 yılları arasında kısa dönemli dış borçlanma, kaynak rezervlerinin tüketilmesi gibi yöntemlerle ekonomide ithalat hacmi arttırılmış hatta %8 oranında bir büyüme bile kaydedilmiştir (Boratav, 2007, s.361).

2.3.1. 1973 Krizinin Türkiye’ye Yansımaları

1967’de üçüncüsü gerçekleşen Arap-İsrail Savaşı’nda Türkiye’nin tutumu Arapları özellikle Filistinlileri destekleme yönünde olmuş, hatta Türkiye bu politikasını 6 Ekim 1973’teki dördüncü savaşta da sürdürmüştür. Dördüncü savaşta ABD’nin İsrail devletine yardım etmesine müsaade etmeyeceğinin bir göstergesi olarak İncirlik üssünün Amerikalılar tarafından kullanılmasına izin vermeyeceğini açıklamış, Araplara destek

gönderen Sovyet uçaklarının da Türk hava sahasını kullanmasına izin vermiştir (Oran, 2020, s. 795). Türkiye göstermiş olduğu bu tavrın meyvesini Kasım 1973'te toplamıştır.

Cezayir toplantısında OPEC üyesi ülkelerin dışişleri bakanlıkları ve petrol bakanlıklarının bir arada oluşturdukları komitede “dost-tarafsız-düşmanı destekleyen” aktörlerin belirleneceği ve petrol politikalarında aldıkları ortak kararı uygulamada bu sıralamanın önemseneceği kararını vermişlerdir.

OPEC üyesi ülkeler aldıkları bu kararda petrol ihracatının kısıtlamalarından Türkiye'nin muaf olduğunu açıkladılar (Erhan ve Kürkçüoğlu, 2020, s.801).

1973 krizi sonrası uygulanan ambargo ile ani fiyat artışını kısa sürede mümkün kılan OPEC bu davranışıyla ekonomik ve politik anlamda bir panik havası yaratmış ve hemen hemen tüm dünyayı etkisi altına alacak bir ortamda petrol fiyatlarını nerdeyse %300 arttırmıştır (Demir, 2009, s.213). Mamafih petrol fiyatlarındaki artış çoktan başlamış olup, uygulanan ambargo bu süreci sadece hızlandırmıştır.

1973 Arap-İsrail Savaşı sonrası OPEC üye ülkeleri tarafından İsrail yanlısı politika izleyen aktörlere karşı uygulanan ambargo ile petrol fiyatlarının ani yükselmesi, 1960-1980 arası dönemde Orta Doğu ile sıcak ilişkiler kurma gayretinde olan Türkiye'yi de dolaylı olarak olumsuz etkilemiştir.

1973'te Arapların bir silah niteliği taşıyan petrolde uyguladığı ambargo karşısında ABD'nin hamlesi; 1974 yılının Ekim ayında, içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu ‘Milletlerarası Enerji Ajansı (IEA)’ nı kurmak olmuştur (Armaoğlu, 2020, s.727). Söz konusu birlik enerji de arz güvenliği, ekonomik iyileşme ve sürdürülebilirlik konularını hayata geçirme amacıyla kurulmuştur. Türkiye OECD'nin kurucu üyesi olduğundan IEA içinde doğrudan üyeler arasında sayılmıştır. IEA üyesi olduğu devletlerin ve üyesi olmadıkları halde Çin ve Hindistan'ın enerji politikalarını sistemli bir şekilde gözlemlemektedir (Altunyuva, 2021, s.89).

3. BÖLÜM

ULUSLARARASI KURULUŞLARDA ENERJİ ANLAMINDA TÜRKİYE’NİN OLASI KONUMU

3.1. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri

3.1.1. Avrupa Birliği Enerji Politikaları

Avrupa, ilerleyişinin devamını sağlamak adına diğer coğrafyaların sahip olduğu enerji kaynaklarının kendi bölgesine transferini gerçekleştirmek ve bunu sürekli hale getirmek için pek çok politika geliştirmiştir.

Bu politikaların en başında yer alan, 1951 yılında Avrupa’daki altı ülkenin bir araya gelmesiyle, ilerleyen süreçte Avrupa Birliği’nin kurulmasında da yapıtaş olarak sayılacak olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’dur (AKÇT). O dönem Almanya ve Fransa’nın kömür ve çelik üreten endüstrilerini birleştirme ve bu iki kaynağın üretim ve denetiminin üst bir otorite tarafından üstlenilmesi maksadıyla Fransa tarafından planlanan bir projeydi (Çalış, 2016, s.36).

İlerleyen süreçle beraber Avrupa’da 1958’de Roma Antlaşması ile kurulması kararlaştırılan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) önümüze çıkmaktadır. Ancak AET daha ziyade ekonomik anlamda Avrupa ülkeleri arasında iş birliğini önemserken, EURATOM ise nükleer enerji konusunda politikalar geliştirmek için oluşturulmuştur.

1973 Petrol krizi çoğu bölgeyi etkilediği gibi Avrupa’yı da etkilemiştir. Bu etkiden kurtulma çabasına giren Avrupalı devletler petrol tüketimini ve enerji anlamında petrole olan bağımlılığını azaltmak için alternatif enerji kaynaklarına ve enerji güzergahlarına yönelmeyi istemiştir. 1974’te Avrupa Konseyi tarafından alınan kararlar nükleer enerji üretimi için santrallerin inşasına başlanmıştır. Akabinde komisyon tarafından 1986 ve 1988’de hazırlanan karne ile enerji konusunda Avrupa’da iç pazar oluşturulması kararlaştırılmıştır. Gelgelelim enerji konusunda Avrupa Birliği dahilinde ortak bir politika izlemenin önemine binaen Amsterdam anlaşmasının başlangıç kısmında enerji meselesine sadece değinilmiştir (European Commision, 2000, s.12).

Avrupa enerji kaynakları bakımından âtıl bir bölge değildir. Özellikle İngiltere kontrolündeki Kuzey Denizi içerisindeki rezervlerin varlığı dünya rezervlerinin yaklaşık %4'ünü oluşturmaktadır (Oktay ve Çamkıran, 2006, s.159). Ancak Kuzey Denizi'ndeki petrolün Avrupa devletleri için getirisi, Orta Doğu'dan boru hatları ile Avrupa coğrafyasına transfer edilecek petrolün maliyetini geçerek daha çok masrafa sebep olacaktır. Avrupa Birliği'nin enerji kaynağı üretim miktarı tüketimini karşılayamayacak bu da bölgeyi enerji bağlamında yeni arayışlara itecektir. Özellikle yeni üye eklendikçe Avrupa Birliği genişleme süreçleri akabinde üye sayısındaki artış ve artan enerji ihtiyacıyla birlikte bu durum giderek büyüyecektir. Sonuç olarak genel çerçevede Avrupa Birliği için üye devletleri kapsayacak ortak bir enerji politikası oluşturulmalı ve bunun uzun vadeli olması için çaba harcanmalıdır (Directorate-General Energy and Transport, 2004).

Tüm bunların ışığında 1991 yılında Avrupa Enerji Şartı kabul edilmiştir. Mamafih 1995'te enerji konusunda bütün nitelikleri bünyesinde barındıran Avrupa Birliği için enerji politikası kapsamında; enerji arz güvenliği, çevre koruma ve rekabet gücü konularının dikkat çektiği '*Beyaz Kitap*' yayımlanmıştır. 1998'de Avrupa Enerji Şartı'ndaki maddeleri gerçekleştirmek adına 'Enerji Şartı ve Verimliliği Protokolü' hayat bulmuştur (Ercan, 2011, s.3).

2000 yılında enerji politikaları daha da genişletilmek istenmiş ve bu amaçla '*Yeşil Kitap*' yayımlanmıştır. 1995'te yayımlanan Beyaz Kitap'taki maddeler Yeşil Kitap'ta da yinelenmiş özellikle enerji kaynaklarının kullanımı sonucu ortaya çıkan ve çevreye zarar veren sera gazının azaltılması hedeflenmiştir. 2002 yılına gelinmesiyle 25 Kasım'da gerçekleşen Enerji Konseyi'nde enerji piyasası içerisindeki firmaların rekabet etmesinin önü açılmıştır. Bu karardan sonra 2007 Temmuz'dan itibaren Avrupa'daki tüm vatandaşlar enerji bağlamında elektrik ve gaz tedariki sağlayan firmaları serbestçe seçebilmektedirler (Kahraman, 2007, s.5).

2006 yılında Avrupa Komisyonu tarafından enerji politikaları için içerik anlamında daha yoğun yeşil bir kitap yayımlanmıştır. Bu kitapta Avrupa'daki enerji politikalarının temel unsurları ve enerji politikaları dahilinde gerçekleştirilmesi planlanan altı önemli madde yer almaktadır (Green Paper, 2006, s.7-9).

Sonuç olarak Avrupa Birliği ve kendisini oluşturan üye ülkelerin enerji paradigmasına yaklaşımı bu konudaki önceliklerine göre şekillenecektir. Şöyle ki, kimi

üye ülke için enerji ve onun güvenliği, tedariği, ulusal sınırlarda kullanılan enerji kaynakları miktarı önem atfederken kimi üye ülkenin ulusal enerji kaynakları kendi tüketimini karşılayacak oranda olup bu konulara öncelik bile göstermeyecektir. Bundandır ki Avrupa Birliği neredeyse 1980’li yıllardan beri enerji meselesinde ortak bir politika gerçekleştirememiş ve bütün üye ülkelerini bu konuda tek bir çatı altında toplayamamıştır (Göral, 2011, s.119). AB dahilinde üye ülkelerin enerji konusunda ortak bir politika için tek bir çatı altında toplanamamasının bir başka sebebi de üyelerin ulusal yetkilerini itimatsızlıktan dolayı AB’ye devretmede çekimser olmalarıdır (Oktay ve Çamkıran, 2006, s. 162). Tüm bunlar enerji politikaları kapsamında AB’de ortak bir yöntem oluşturmada handikap yaratmaktadır.

3.1.2. Avrupa Birliği Enerji Politikasında Türkiye Korelasyonu

Avrupa Birliği Komisyonu’na göre enerji politikaları dahilinde birliğin enerji üreten ve bu üretilen enerjinin Avrupa bölgesine transferinin gerçekleşmesini sağlayan boru hatları için altyapı geliştirmesi ve bu boru hatlarının kullanılacağı güzergahtaki geçiş ülkeleri ile ilişkileri iyi seviyede tutması kaçınılmazdır.

Avrupa ülkeleri doğalgaz ihtiyacını tek yerden karşılamak yerine doğalgaz tedariği yapan ihracatçı ülke ve güzergahları çeşitlendirerek enerji güvenlikleri konusunda da pozitif yönelimler gerçekleştirmektedir. Uluslararası sistemde kendilerine yönelik bir kriz olması durumunda enerji politikalarını daha az düşünecek ve akabinde hemen diğer alternatife yönelecektir. AB için alternatif kaynak ve bölgelere yönelmenin miladı 2006 yılında gerçekleşen Ukrayna krizi sayılabilir. Anadolu toprakları bu alternatiflere yönelme hususunda coğrafyasının getirdiği avantajla birlikte Avrupa ve özellikle AB için bir hayli önemli konumdadır (Kılınç Pala, 2019, s.109).

Türkiye enerji konusunda onun ihracatını yapacak kadar bir üretim kapasitesine sahip değildir. Enerji bağlamında dışa bağımlı bir ülke hatta karşılıklı bağımlılık sayılabilecek bir konumdadır. Yani enerji üretimi konusunda pek de söz sahibi bir ülke değildir. Ancak özellikle Avrupa için dördüncü sırada enerji koridoru olma konumundan dolayı bir hayli mühim bir pozisyonu üstlenmektedir. Avrupa’ya boru hatlarıyla taşınan petrol ve yine aynı bölgeye denizyolu ile doğalgaz taşımacılığında köprü vazifesi gören Anadolu toprakları ve Türk boğazları enerji piyasasında bir mihenk taşıdır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım müzakereleri 2005 yılında başlamıştır. AB ile Türkiye arasında mevzuat karşılaştırılmasının yapıldığı bu dönemde diğer alanlar gibi enerji konusunda da değerlendirmeler yapılmıştır. Bu konuda komisyonun yürüttüğü araştırma olumlu sonuçlanmış akabinde rapor AB Konseyi'ne sunulmuştur. Ancak AB-Türkiye arasındaki diğer konulardaki müzakerelerde yaşanan olumsuz koşullardan enerji konusunda payını almıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2007).

Türkiye-AB arasındaki özellikle enerji merkezli ilişkilerinin iş birliği ile sonuçlanması amacıyla ortak çalışma grupları teşekkül ettirilmiş ve akabinde “*Yüksek Düzeyli Enerji Diyalogu*” gerçekleştirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022).

Avrupa Birliği enerji kapsamında ihtiyacı olan petrol ve doğalgaz projeleri için finansal konuda destek sağlamaktadır. 2008-2009 tarihleri arasında NABUCCO projesi bu mali desteği alan, Orta Asya topraklarında bulunan doğalgazın Türkiye- Romanya-Macaristan ve Avusturya güzergahını kullanarak Avrupa'ya sevkiyatını mümkün kılan bir projeydi. Ancak TAP'ın yeni bir boru hattı projesini üstlenmesiyle hattın güzergahı değişti, maliyetlerinde artması ile petrol şirketi OMV'ye ait NABUCCO projesi rafa kalktı (Haber Türk, 2013).

NABUCCO projesinde yaşanan başarısızlık, 2009 senesinde yinelenen 2006 Ukrayna'daki kriz gibi bir doğalgaz krizi beraberinde Avrupalı devletler için enerji bağımlılığını azaltma gerekliliğini gün yüzüne çıkardı. Bunun ilk somut yansıması ise Hazar doğalgazının Avrupa'ya seyahati için Anadolu topraklarından geçmesi planlanan Güney Gaz Koridoru'dur. Bu koridorda Türkiye sınırlarında gaz akışını sağlayacak olan boru hattı ise TANAP'tır (*Trans Anatolia Natural Gas Pipeline*) (Erdemir, 2022, s.156).

Oluşturulan ve inşası devam eden boru hattı projeleri ile ister doğalgaz olsun ister petrol kaynakları olsun Avrupa Birliği'nin amacı enerji kaynaklarında çeşitliliği sağlarken aynı zamanda ürünlerin ithalatında da bölge yelpazesini genişleterek alternatif alanlar yaratmaktır. Bu da enerji güvenliğinde arzda tek bir ülke veya bölgeye bağımlı olmaktan kaçınma düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Konuyla alakalı sonuç mahiyetinde şunu belirtmek yanlış olmayacaktır; 1963 Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin AB serüvenine başladığı bu tarihten itibaren

süregelen ve özellikle Güney Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki münhasır ekonomik bölgesinde enerji kaynaklarını arama çalışmalarıyla günümüze kadar uzanan ilişkileri engebeli ve çetin bir atmosfere bürünmüştür.

Türkiye'nin enerji güzergahları anlamında fiziki emniyeti doğal olarak Avrupa Birliği'ne taşınacak enerji kaynaklarının güvenliği demektir. Tüm bunların sonucunda enerji konusunda özellikle transit ülke anlamında tarihsel süreç içerisinde Türkiye'nin konumu Avrupa Birliği için yadsınamaz boyutta bir öneme sahiptir. Zaman geçtikçe hidrokarbon enerji kaynaklarının tükenme ihtimali tüketime de bağlı olarak artacaktır. Böyle bir durumda Avrupalı devletler yenilenebilir enerji politikalarına yönelecek ulusal tüketimlerinde bunlara öncelik verecek hatta sürdürülebilir yenilenebilir enerji politikaları hazırlayacaklardır. Yenilenebilir enerji konusuna ağırlık veren AB ile ilerleyen süreçte birincil enerji kaynakları olarak sayılan kömür, petrol vb. kaynaklara bağımlılığı azalmayan, yenilenebilir enerji kaynakları bakımından sınırlı politikalara sahip Türkiye arasında aynı yönde bir politika yürütmek imkânsız hale gelecektir (Karagöl, Kavaz, Kaya ve Özdemir, 2017, s.4)

3.2. NATO ve Türkiye İlişkileri

3.2.1. NATO Enerji Politikaları ve Türkiye'nin Enerji Bağlamında NATO'daki Yeri

NATO, Soğuk Savaş dönemindeki Doğu bloğunun yarattığı güvenlik tehdidine karşı politikalar ile askeri önlemler geliştirme konusunda yegâne bir amacı olan kuruluştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte tehdit olan Doğu bloğu dağılmış haliyle NATO'nun misyonun da bu durum dönüşüm yaratmıştır. Güvenlik konularında artık salt askeri güçten ziyade diğer güvenlik konularını da bünyesine katma çabasındadır. Tüm bu süreçlerin etkisinde 1991'de *Stratejik Konsept*'i gündeme getirmiştir. Yayımlanan bu belge ile NATO güvenlik algısındaki odaklandığı olguyu değiştirerek kodifikasyona gitmiş ancak güvenlik bağlamında karşılaşılan olası bir tehdite karşı birliğin üye devletleri olarak müdafaa ve caydırma gibi politikalarında bir değişime gitmemiştir (Biresselioğlu, 2012, s.229). Beşincisi gerçekleşen 1991 tarihindeki Stratejik Konsept'in ilki yaşattığı husus enerji güvenliğinden bahsetmesidir. Ancak enerji kavramı belge içerisinde doğrudan kullanılmamış, enerji bağlamında karşılaşılabilecek tehditlere atıf yapılmıştır.

NATO, 1999 yılında Washington’da altıncısı gerçekleşen “*Stratejik Konsept*”ten bu yana var olan güvenlik algısına enerji güvenliği başlığını da ekleyerek zamanla enerji paradigmasını gündemine almaya başlamıştır. Stratejik Konsept’te enerji kaynakları akışının sekteye uğraması, bu enerji kaynaklarının taşınmasında ve transferinde karşılaşılan fiziki saldırıların getirdiği güvenlik problemleri gibi unsurlara dikkat çekilmiştir. 1991’deki Stratejik Konsept’ten farklı olarak geleneksel güvenlik algısına ekonomik, siyasi etmenleri de dahil ederek yeni bir güvenlik tanımı oluşturmuştur. (Çelikpala, 2014).

Enerji güvenliğinin NATO’daki temel çıktıları: Enerji politikaları askeri bir değerlendirmeden ziyade ekonomik politika gerektirmektedir. Bundan ötürü ekonomik olan konu askeri bir meseleye dönüşmemelidir. Bir diğer çıktı ise, enerji politikaları kapsamında özellikle üye ülkelerin birbirinin ulusal ekonomilerine müdahale etmemesidir (Silinir, Karhan, vd. 2012, s.144.)

2006’da gerçekleştirilen Riga Zirvesi’nde bizzat enerji kavramına atıfla birlikte enerji kaynakları ve enerji güvenliğine değinilmiş ve 2008 yılında yayımlanan Bükreş Bildirisi ile NATO enerji güvenliği konusunda iş birliklerini arttırma yoluna gitmiştir (Altunyuva, 2021, s.86). Bükreş Zirvesi sırasında “*Enerji güvenliği konusunda NATO’nun rolü*” ismiyle de bir rapor yayımlanmıştır. Üye devletlerin güvenlik konusunda önceliğini ve çıkarımı kollayan NATO’nun gerçekleştirdiği Riga Zirvesi, 2006 Ukrayna-Rusya arasında doğalgaz kesintisiyle sonuçlanan krizin akabinde gerçekleşmiştir ve bilahare enerji kavramında güvenlik kıstası bildirgede kendisine yer bulmuştur (Çelikpala, 2014, s.90).

Yukarıda da değindiğimiz üzere NATO’nun uluslararası arenada yaşanan bir dalgalanmadan veya krizden kaynaklı soruna çözüm geliştirmesi yaşanan o olayın akabinde gerçekleşmekte, oluşan bu durum karşısında önceden alınmış bir kararı bulunmadığı için hazırlıksız yakalanmaktadır.

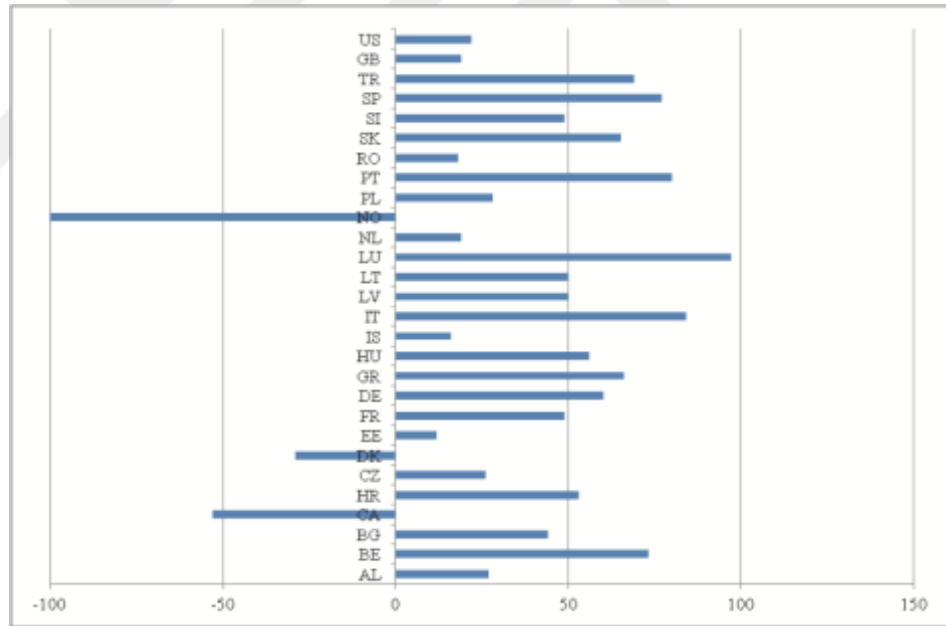
Mamafih ilerleyen süreçte NATO Avrupa bölgesi ve Atlantik arasında ve son zamanlarda Akdeniz coğrafyasında enerjinin güvenliği bağlamında üstlendiği rol giderek artan bir eğim göstermektedir.

Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları ve bu kaynakların transfer rotasının güvenliği bağlamında komutasındaki deniz gücünü kullanarak bu bölgede etkili ve

dinamik bir eylem içerisinde. NATO bünyesindeki deniz gücü ‘Aktif Operasyon’ niteliğinde olası terör saldırılarına karşı 2001’den bugüne dek devriye görevini ifa etmektedir. İlerleyen süreçle beraber görev alanını tüm Akdeniz’i kapsayacak kadar genişletmiştir (Biresselioğlu,2012, s.234).

Yine uluslararası arenada bir problem mahiyetinde gelişen Ocak 2009 tarihinde Ukrayna-Rusya arasında gerçekleşen doğalgaz fiyatlandırmasındaki anlaşmazlıktan doğan kriz akabinde NATO, kendi üye ülkelerinin bu krizden etkilenmesi üzerine kolları sıvamış ve Nisan 2009 Kehl Zirvesinde bir bildirge yayımlamıştır. Bu bildirgede enerji arz güvenliği konusunda güvenilir tedarikçi, enerji kaynaklarının taşındığı güzergahların çeşitlendirilmesi gibi konulara değinilmiştir (NATO, Kehl Summit Declaration).

1999 yılında dolaylı bir biçimde yer alan enerji konusu 2010 Lizbon Zirvesi sonrası açıklanan yedinci Stratejik Konsept’le birlikte artık birliğin sürecine resmen dahil edilmiş, enerji güzergahlarının güvenliği bağlamında somut bir karakter kazanmıştır.

Şekil 5. NATO üyelerinin enerji konusunda dışa bağımlılık grafiği.

Kaynak: Biresselioğlu, (2012), s.237.

Sahip olduğu enerji kaynaklarının az miktarlarda olmasından dolayı NATO üyesi ülkelerin Şekil 5’te de gösterildiği üzere dışa bağımlılık oranı bir hayli fazladır. Kanada ve Norveç gibi ülkelerin dışında enerji arzı bağlamında yerel kaynakları kullanmadan ziyade ithalatı besleyecek diğer bölgelerdeki enerji kaynaklarının ve enerji kaynaklarının taşınacağı güzergâh güvenliğinin önemi apaçık ortadadır. Türkiye ise böyle

bir tabloda sahip olduğu jeostratejik yapı ve enerji kaynaklarının transferi için yapılan boru hattı projelerinin merkezinde yer almasıyla NATO için itibarlı bir konumda olacaktır. Enerji kaynaklarının boru hattı projeleriyle NATO üyesi Doğu Avrupa ülkelerine transferinin sorunsuz ve güvenli gerçekleştirilmesi aynı zamanda birlik müttefiki olması sebebiyle Türkiye, NATO için doğru ve güvenilir bir kanat olacaktır.

SONUÇ

Mevcut sistemde gerek devletler için gerekse uluslararası kuruluşlar için önemi yadsınamayacak boyutlara ulaşan enerji, enerji güvenliği kavramlarının tarih sahnesinde somut bir karaktere bürünmesi 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrası yaşanan krizle gerçekleşmiştir.

Enerji kavramı tanımlamasında başlangıçta askeri manada bir güvenlik mevzubahisen zamanla uluslararası sistemde yaşanan olayların akabinde söz konusu kavram artık ekonomik bir parametre olmuş hatta iç/dış politikada bu parametre koz olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle enerji kaynaklarına sahip aktörler bu kozu diğer rakip gördükleri aktörlere karşı kullanabileceği bir seçenek olarak görmüş ya da o aktörü kaynaktan mahrum bırakma tehdidiyle dolaylı yollardan kendi politikasını kabul ettirmeye yönelik tavırlar sergilemiştir. Bu durum kısaca çalışmamızın temel teorisi olan neoarealizminde ortaya koyduğu şekliyle görece kazanç kavramına sebep olmuştur.

Çalışmamızın konusu olarak enerji güvenliği bağlamında Türk dış politikası kapsamında değerlendirdiğimiz Türkiye'nin Rusya ve Orta Doğu'yla olan ilişkileri ile AB, NATO içerisindeki yeri gözardı edilemeyecek bir konumdadır. Jeopolitik ve jeostratejik anlamda tüm bu coğrafyaların merkezinde yer alan Türkiye'nin enerji konusunda söz sahibi olmak istemesi doğal bir iddiadır.

Enerji koridoru olma yolunda emin adımlar atan Türkiye doğalgaz/petrol boru hattı projelerini hem bölgesel tedarik anlamında hemde kaynak anlamında çeşitlendirmelidir. Bunu tarihsel süreçte de yaşandığı üzere olası bir krizde enerji kozunun kendisine karşı aleyhe kullanılmasını engellemek amacıyla yapmalıdır. Buna ek olarak hidrokarbon enerji kaynaklarından petrol ve doğalgaz tüketimini azaltmalı, yenilenebilir enerji kaynaklarını üretme ve sürekliliğini sağlamak için yeni politikalar geliştirmelidir.

AB'nin temeli olan AKÇT başlangıçta Almanya ve Fransa arasında kömür ve çeliği bir araya getirmek üzere kurulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde genişlemelerle birlikte ekonomi konularına da dahil olmuştur ve hatta gelişen teknoloji ve sanayiyle birlikte Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu enerjiyi de kurum politikaları haline getirmişlerdir. Zamanla fosil yakıt tüketimini azaltarak yenilenebilir enerji kaynakları için üye ülkeler dahilinde politikalarda geliştirmiş ve geliştirmeye devam etmektedir. Zira çalışmamızda

tartıştığımız diğer bir kuruluş olan NATO’da da bilhassa enerji konusunda AB’deki gibi bir kodifikasyon mevcuttur.

Tüm bu tartışmaların akabinde değerlendirme mahiyetinde sonuç olarak, enerji kaynakları güzergahlarının sadece Rusya ve Orta Doğu ile sınırlı kalmaması için olası bir krizde Türkiye’nin alternatif kaynaklara ve bölgelere yönelebileceği özellikle TANAP’ın güzergahının da doğuş yeri olan Hazar’a yüzümüzü dönmeliyiz. Türk Devletleri Teşkilatı’nda Türkiye’nin varlığı da bu durumun devlet politikası dahilinde istendiğinin bir göstergesidir. İlerleyen süreçte nüfusa da bağlı olarak artış gösteren tüketim, kaynakların yetersizliği, fosil kaynakların tükenmesiyle, yerine yenilenebilir kaynakların kullanılması ve geliştirilmesiyle beraber mevcut enerji politikalarının farklılaşmasına sebep olacaktır, enerji bağlamında sistem değişecek hatta evrilecektir. Türk Devletleri Teşkilatı’nın da bu değişimden AB ve NATO gibi nasibini alacağı gözardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Acer, Y. ve Kaya, İ. (2010). *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, Ankara: Usak Yayınları
- Akkutay, A., İ. (2016). Uluslararası Hukukta Denizlerdeki Canlı Kaynakların Korunması ve Yöntemi, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(4), 1-19.
- Aktaş Acabey, M. (2006). *Sınıraşan Sular*, İstanbul: Beta yayınevi.
- Alodalı, M., F., B. ve Usta, S. (2017). Enerji Diplomasisi ve Türkiye, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(33), 163-168.
- Altunyuva, F., B. (2021). Çok Boyutlu Bir Kavram Olarak Enerji Güvenliği: Türkiye’de Enerji Güvenliği Alanındaki Politika Yapıcı Aktörlerin Rolü. (Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Armaoğlu F. (2020). *20.yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- Avrupa’nın En Uzun Boru Hattı TANAP’ın Amacı ve Maliyeti, <https://stratejikortak.com/2019/12/tanap-amaci-maliyeti-hakkinda-bilgi.html> (erişim tarihi: 16 Aralık 2023).
- Balcıoğlu, H. (2016). Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlıkları Kapsamında Doğu Akdeniz’de Durum Değerlendirmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 69-85.
- Bilgin, M. (2014). “Enerji”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 605-615.
- Biresselioğlu, M., E. (2012). NATO’nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye’nin Olası Konumu. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 9(34), 227-252.
- Birleşmiş Milletler 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi, <https://denizcilik.uab.gov.tr/uploads/pages/uluslararasısozlesmeler/denizhukuku.pdf> (Erişim tarihi: 5 Aralık 2023).
- Boratav, K. (2007). “İktisat Tarihi (1908-1980)”, *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cilt 4, İstanbul: Cem Yayınları.
- Çalış, Ş. (2016). “Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri”, *Bir Birliğin Doğuşu/ Türkiye’nin Tepkisi*, Basım:5, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çelikpala, M. (2014). Enerji Güvenliği: NATO’nun Yeni Tehdit Algısı. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 10(40), 75-99.

- Çelikpala, M., (2020). “Rusya Federasyonu ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*” Oran, B.(ed), Cilt3: 2001-20012, İstanbul: İletişim Yayınları
- Demir, Y. (2009). 1960-1980 Dönemi Türk-Arap Ekonomik İlişkileri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(18), 209-227.
- Directorate- General Energy and Transport (2004), <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data-providers-and-partners/directorate-general-for-energy-and-transport>(Erişim tarihi: 16 Aralık 2023).
- Donnelly, J. (2005). “Realism”, *Theories of International Relations*, Burchill, S. vd. (ed), New York: Palgrave Macmillan.
- Donnelly, J. (2019). “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. (Çev. Ağcan, M ve Aslan, A.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Efegil, E. Ve Musaoğlu, N. (2011). “Rusya-Avrupa Birliği Ekseninde, Türkiye’nin Enerji Politikasının Analizi”, *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası*, Ercan M. (ed), İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 147-168.
- Enerji Gazetesi, <https://www.enerjigazetesi.ist/guney-akim-neden-iptal-edildi/> (erişim tarihi:16 Aralık 2023).
- Ercan, M. (2011). “Türk Dış Politikasında Rusya”, *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası*, Ercan M. (ed), İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 125-145.
- Ercan, M. (2011). Avrupa Birliği’nin Enerji Politikasında Türkiye’nin Önemi, *Akademik Bakış Dergisi*, 25, 1-11.
- Erdemir, E. (2022). Türkiye-AB İlişkilerinde Enerji Güvenliği Politikaları, *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü*, 13(2), 154-168.
- Erhan, Ç. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2020) “İsrail’le İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*” Oran, B.(ed), Cilt1:1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları
- European Commision, (2000). Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply, Brussel.
- Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2020) “Arap Devletleriyle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*” Oran, B.(ed), Cilt1:1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Furuncu, Y. (2022). “Uluslararası Enerji Projeleri Bağlamında Türkiye’nin Enerjide Merkez Ülke Olma Stratejisi”, *Türkiye’nin Enerjisi Politikalar ve Stratejiler*, Kavaz (ed), İstanbul: SETA, 279-302.
- Göral, E. (2011). Avrupa Enerji Güvenliği, *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 117-139.

- HaberTürk(2013),[https://www.haberturk.com/ekonomi/enerji/haber/855862-devprojeiptal#:~:text=Nabucco%20Doğalgaz%20Boru%20Hattı%20Projesi,TAP\)%27nin%20üstlendiği%20bildirildi](https://www.haberturk.com/ekonomi/enerji/haber/855862-devprojeiptal#:~:text=Nabucco%20Doğalgaz%20Boru%20Hattı%20Projesi,TAP)%27nin%20üstlendiği%20bildirildi). (Erişim tarihi:16. Aralık 2023).
- Haliloğlu, G. (2017). Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi ve Enerji Güvenliği (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- International Energy Agency(IEA) <https://iea.blob.core.windows.net/assets/52f66a88-0b63-4ad2-94a5-29d36e864b82/KeyWorldEnergyStatistics2021.pdf> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2023)
- İren, A. A. ve Atılığ, M. (2022). Neo-realist Perspektiften Doğu Akdeniz ve Enerji Güvenliği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 325-342.
- Issawi, C. (1979). The 1973 Oil Crisis and After, *Journal Of Post Keynesian Economics*, Vol:1, Issue:2, 3-26.
- Kahraman, M. (2007). Avrupa Birliği'ne Doğru Enerji Politikası, *Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi*, 12, 4-16.
- Kamalov, İ. (2009). Mavi Akım 2 Projesi ve Enerji Alanındaki Türk-Rus İlişkisi. <https://www.orsam.org.tr/tr/mavi-akim-2-projesi-ve-enerji-alanindaki-turk-rus-isbirligi/> (erişim tarihi:16 Aralık 2023).
- Karabulut, B. (2016). Enerji Güvenliğine Küresel Ölçekte Bir Bakış. *Savunma Bilimleri Dergisi*,15(1), 31-54.
- Karagöl, E., T., Kavaz, İ., Kaya, S., Özdemir, B., Z. (2017). *Türkiye'nin Milli Enerji ve Maden Politikası*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Karapınar, N. (2015). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar, *Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, Sayı: 20, 13-21.
- Kavaz, İ. (2022). "Türkiye'nin Enerji Ajandası", *Türkiye'nin Enerjisi Politikalar ve Stratejiler*, Kavaz (ed), İstanbul: SETA, 13-25.
- Keyman,E.F.,https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/anarsi_uluslararsi_iliskiler (Erişim tarihi:25 Kasım 2023)
- Kılınç Pala, P. B, (2019). Enerji, Güvenlik ve Neo-realizm: Türkiye'nin Enerji Güvenliği Geliştirme Kabiliyeti (Doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kökyay, F. (2020). Neorealizm Kuramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3),2504-2528.
- NATO, (2009). Strasbourg/ Kehl Summit Declaration, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm (Erişim tarihi: 16 Aralık 2023).
- Oktay, E. Ve Çamkıran, R., F. (2006). Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği Açısından Türkiye'nin Önemi, *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 153-172.

- Özçelik, T., G. Ve Çüngen., M., A. (2022). Doğu Akdeniz Jeopolitiği, Bölgesel Aktörler ve Türkiye'nin Enerji Güvenliği. *Sosyolojik Düşün*, 7(1), 92-124.
- Özkan, K. (2020). Enerji Güvenliği ve Türkiye'de Enerji Güvenliğinin Geleceği (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Öztopal, M., K., ve Yiğittepe, L. (2020). Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti. *Akademik Bakış Dergisi*, Özel Sayı, 259-272.
- Öztürk, S., ve Saygın S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1-12.
- Pazarcı, H. (2017). *Uluslararası Hukuk*, İstanbul: Turhan Kitabevi.
- Peker, H., S., Öztürk Oktay, K., Şensoy, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliği, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 85-106.
- Sandıklı, A. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye, *Bilge Strateji*, Rapor no: 59.
- Sar, C. (1970). *Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Sevim, C. (2012), Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği. *Yaşar Üniversitesi E-Dergi* ,7(26), 4378-4391.
- Shaffer, E. (1983). *The United States and the Control of World Oil*, Londra: Croom Helm.
- Silindir, M., Karhan, G., Çayın, M., Aydeniz, N. (2012). Enerji Güvenliği: NATO'nun Küresel Enerji Güvenliğindeki Rolü. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*,2(1),132-147.
- Tellal, E., (2020). "SSCB'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*" Oran, B.(ed), Cilt2:1980-2001, İstanbul: İletişim Yayınları
- Temizer, M. (2020). Türkiye'nin Denizlerdeki Enerji Filosu, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyenin-denizlerdeki-enerji-filosu/1949802> (erişim tarihi:16 Aralık 2023).
- Turan, A., P. (2010). Hazar Havzası'nda Enerji Diplomasisi, *Bilge Strateji*, 2(2), 43-72.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2022), Türkiye Ulusal Enerji Planı, https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EIGM/tr/Raporlar/TUEP/Türkiye_Ulusal_Enerji_Planı.pdf (erişim tarihi: 16 Aralık 2023).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari> (erişim tarihi: 16 Aralık 2023).

- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2007), Screening Report Turkey Chapter 15- Energy. https://www.ab.gov.tr/chapter-15-energy_80_en.html (erişim tarihi: 16 Aralık 2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2020), Fasıl 15: Enerji https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html (erişim tarihi: 16 Aralık 2023).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2022), Chapter 15- Energy. https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html (erişim tarihi: 16 Aralık 2023).
- Yergin, D., H. (1999). *Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yılmaz, S. ve Kalkan, D. K. (2017). Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 169-199.
- <https://tr.euronews.com/2020/01/08/turk-akimi-dogal-gaz-boru-hatti-turkiye-rusya-ve-bolge-icin-ne-anlam-tasiyor>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Çığlanur İNCE

Eğitim Bilgileri

Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü (N.Ö) 2013-2017

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Adalet (Ölisans) 2018-2020

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Programı-Tezli Yüksek Lisans (%100 Burslu) Mart 2021- Ocak 2024

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İş/Staj Deneyimi

HAVELSAN Hava Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Gönüllü Stajyer)

Moğolistan Fahri Konsoloslugu (Gönüllü Stajyer)

HAK-İş Konfederasyonu (Gönüllü Stajyer)

Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Araştırmaları Topluluğu (SUIAT) üyesi

Aldığı Ödüller/Burslar

Lisans eğitimi boyunca alınan Gençlik ve Spor Bakanlığı Öğrenci Bursu (Karşılıksız)

Ufuk Üniversitesi Tezli Yüksek Lisans Uluslararası İlişkiler programı 2547 sayılı Kanun EK-9 Kapsamında %100 Burslu

Tarih: 18.01.2024